

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА**

Кафедра дошкільної освіти

Магістерська робота

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІДЕЙ «ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
М.МОНТЕССОРІ» В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Виконала: студентка II курсу ОС «магістр»

Галузь знань: 01 – Освіта Педагогіка

Спеціальність: 012 – «Дошкільна освіта»

(денна форма навчання)

Рудакова Олена Володимирівна

Керівник: кандидат педагогічних наук,

викладач Нікітська Юлія Мирославівна

Рецензент: кандидат педагогічних наук,

доцент Чичук Антоніна Петрівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІКА М.МОНТЕССОРИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЙ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ	6
1.1 Ідеї вільного виховання у вітчизняних і зарубіжних педагогічних теоріях	6
1.2 Життєвий шлях М.Монтессорі	11
1.3 Педагогічна діяльність і теорія дошкільного виховання М.Монтессорі...	18
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У РОБОТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	23
2.1. Організація освітнього процесу в групах вільного виховання в сучасних зкладах дошкільної освіти	23
2.2. Особливості змісту педагогічних технологій М.Монтессорі	37
2.3. Формування сенсорних здібностей дошкільника, як складової феномену «всотуючого розуму»	43
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО – ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ М.МОНТЕССОРИ У ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	51
3.1. Зріз показників рівня сенсорного розвитку дітей раннього віку	51
3.2. Організація і проведення експериментального дослідження щодо сенсорного розвитку дітей раннього віку	54
3.3 Методичні рекомендації для вихователів та батьків в контексті досліджуваної тематики	69
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна епоха характеризується переходом від індустріального до інформаційного суспільства, що супроводжується відповідною трансформацією всіх сфер культурного життя. Освіта, будучи «похідною» культури, являє собою певну її «проекцію» і за своїми характеристиками адекватна ознакам культури, що її породила. Тому сучасний етап розвитку освіти закономірно відображає протиріччя між освітньою моделлю, яка слугувала індустріальній культурі, й ознаками культури нового типу – постіндустріального.

Значний інтерес у цьому контексті становить теорія вільного виховання, що плідно розвивалася вітчизняними та зарубіжними педагогами кінця XIX – першої половини XX ст. й увібрала в себе основні досягнення гуманістичної педагогіки та через ідеологічні мотиви довгий час залишалася незатребуваною виховною практикою.

Ідея вільного виховання полягає в тому, щоб зміст, організація і методи навчання визначалися інтересами та потребами дітей, їх індивідуальними нахилами і здібностями. Для сучасної педагогічної науки характерною є тенденція та розробки новітніх технологій навчання та виховання дітей на основі вивчення і використання класичної спадщини видатних педагогів.

Зростаючий інтерес до наукових ідей і поширення досвіду М.Монтессорі в освітній галузі сприяв вивченню її методичної системи. Дослідженням педагогічної спадщини М.Монтессорі займалася значна кількість як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Різні аспекти виховної системи відомого італійського педагога М.Монтессорі, її педагогічна діяльність аналізується в широкому спектрі наукових публікацій вітчизняних вчених, педагогів (А.Андрушко, В.Горюнова, І.Дичківська, Б.Жебровський, В.Золотоверх, Н.Кравець, Т.Михальчук, Т.Мостова, Т.Поніманська, Н.Прибильська, О.Савченко, К.Стрюк).

Мета дослідження – визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити вплив принципів вільного виховання за педагогікою

М.Монтессорі на психофізіологічний розвиток 2-3 річної дитини у сучасних закладах дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати педагогічну спадщину М.Монтессорі як якісний напрямок гуманістичної педагогіки.
2. Обґрунтувати роль підготовленого середовища за педагогічною системою М.Монтессорі в організації освітнього процесу.
3. Експериментально перевірити ефективність застосування дидактичного матеріалу у сенсорному розвитку дитини.
4. Розробити методичні рекомендації щодо сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Об'єкт дослідження – педагогічна спадщина М.Монтессорі у контексті ідей вільного виховання.

Предметом дослідження є особливості сенсорного розвитку дітей раннього дошкільного віку на прикладі освітніх закладів, які працюють за методикою М.Монтессорі.

Методи дослідження: для розв'язання визначених завдань та досягнення поставленої мети було використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, зокрема:

теоретичні: вивчення та аналіз науково-педагогічної, психологічної, соціальної і методичної літератури для більш глибокого розуміння впливу вільного виховання особистості в педагогічній системі М.Монтессорі;

емпіричні: спостереження, анкетування, педагогічний експеримент.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження. Проаналізувати розвиток педагогічної системи у історичному контексті та узагальнити принципи педагогіки М.Монтессорі, які можна застосовувати при формуванні підготовленого простору у сучасних закладах дошкільної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Сформований підготовлений простір сприяє розвитку дрібної і великої

моторики, координації рухів, концентрації уваги, логічного мислення, розвиває словниковий запас дитини, а також уміння знаходити і контролювати свої помилки. Завдяки сформованим навичкам дитина стає самостійною, впевненою в собі, що дає змогу виключити залежність від дорослого, і допомогти дитині досягти досконалості своїми власними силами, при цьому активність дитини поступово збільшується, а активність вчителя поступово зменшується.

Апробація результатів дослідження здійснювались шляхом оприлюднення теоретичних і практичних висновків і узагальнень під час доповіді на міжнародній науковій конференції «Реалні научні разработки – 2020»: матеріали XVI Международна научна практична конференция : (7 - 15 януари 2020 г., София, Болгария).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 136 сторінок, із них основного змісту – 80 сторінок. Робота містить 4 рисунки і 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІКА М.МОНТЕССОРІ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЙ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

1.1 Ідеї вільного виховання у вітчизняних і зарубіжних педагогічних теоріях

Феномен свободи виникає і розкривається у процесі розвитку суспільства, духовної і практичної діяльності людей. Поняття свободи пройшло довгий шлях становлення, його зміст змінювався залежно від історичної епохи розвитку суспільства філософської думки. Від Античності до Відродження свобода вважалася прерогативою Бога: саме він дає людині свободу жити праведно й безгрішно. В епоху Відродження у зв'язку з розвитком ідеології індивідуалізму свобода почала розглядатися як волевиявлення, вільний вибір і відповідальність людини за свою діяльність не тільки й не стільки перед Богом, скільки перед суспільством і собою. У філософії Нового часу свобода пов'язується з пізнанням необхідності моральною відповідністю сенсу життя, а свобода творчого самовираження поєднується з відповідальністю за його результати. У сучасному звучанні свобода переходить від орієнтирів зовнішньої причинності в площину творчого самовизначення особистості [71].

Отже, незважаючи на історичну еволюцію підходів до трактування поняття свободи, в її змісті можна виділити відносно інваріантні, сутнісні характеристики: самостійне ціле покладання особистості, особистісна рефлексія, свідомий вибір і довільність поведінки, здатність самостійно визначати власні дії всупереч зовнішньому тиску. Виділення цих характеристик дало нам підстави в найбільш загальному вигляді визначити свободу як форму особистісного буття, що реалізує дві найважливіші функції: здатність людини до автономної, внутрішньо детермінованої і регульованої поведінки та побудови адекватних взаємостосунків з навколишнім соціумом.

У психологічній літературі поняття «свобода» розглядається здебільшого в контексті проблеми самодетермінації поведінки особистості. Найбільш ґрунтовно психологічні аспекти свободи були розкриті у 80-х рр. ХХ ст. у працях представників гуманістичної психології (Е.Фромм, В.Франкл, Р.Мей та ін.) [70-72]. Узагальнивши різні підходи до трактування сутності свободи, можна зробити висновок, що у контексті психології свобода здебільшого розглядається як здатність людини до самовизначення своїх віртуальних можливостей на основі їхньої рефлексії, як спроможність протистояти всім формам і видам детермінації активності особистості. Історико-теоретичний аналіз свідчить, що філософсько-педагогічні ідеї свободи та вільного виховання розвивалися, збагачувалися і трансформувалися під впливом різних факторів: стану економіки і культури, соціально-психологічного клімату суспільства, національних традицій тощо.

Саме на межі ХІХ і ХХ століть найбільш рельєфно виявилася гуманістична традиція західної педагогіки, розвиток якої у цей час пов'язаний з діяльністю прибічників ідей вільного виховання: Л.Гурлітта, О.Декролі, Е.Демолена, Е.Кей, М.Монтессорі, А.Нейлла, Б.Отто, А.Фер'єра, Г.Шаррельмана, Р.Штайнера та ін. Порівняльний аналіз їхніх педагогічних поглядів дає підстави виділити декілька основних напрямів розвитку ідей вільного виховання у зарубіжній педагогіці кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: *експериментальна педагогіка* (А.Лай, Е.Мекман, А.Біне, О.Декролі, П.Бове, Е.Торндайк, У.Кілпатрик та ін.) [73], в контексті якої всебічного обґрунтування набув педагогічний принцип саморозвитку особистості; *психоаналітична педагогіка А.Нейлла*, яка полягає в наданні дітям свободи природного розвитку, права самостійної організації свого життя, забезпечення щасливого дитинства через усунення диктату з боку дорослих; *педагогіка прогресивізму Дж.Дьюї*, в якій виховання розглядається як безперервна реконструкція особистого досвіду дітей з опорою на їхні природжені інтереси й потреби; *антропософська педагогіка Р.Штайнера*, в якій визначені загальні закономірності поетапного розвитку дитини в єдності

її тілесної, душевної і духовної сфер, обґрунтовані педагогічні шляхи виховання особистості в умовах вільного самовизначення; *теорія «нового вільного виховання» педагогів-реформаторів Бременської наукової школи* (Ф.Гансберг, Л.Гурлітт, Г.Шаррельман). які з позицій антропологізму запропонували аксіологічне трактування принципу природо-відповідності виховання, обґрунтували засади педагогіки співробітництва як вільного, партнерського спілкування дітей і дорослих [73].

Особливий внесок в обґрунтування теорії вільного виховання зробили такі педагоги досліджуваного періоду, як І.Горбунов-Посадов, А.Готалов-Готліб, О.Залужний, Я.Мамонтов, М. Рубінштейн, С.Русова, М.Чехов. Аналіз їхніх педагогічних поглядів дає підстави стверджувати, що у вітчизняній педагогіці кінця XIX – початку XX ст. поступово формується стійке ідейно-теоретичне ядро теорії вільного виховання, що увібрало в себе найбільш значущі положення гуманістичної педагогіки.

Більшість гуманістично орієнтованих педагогів початку XX ст. тією чи іншою мірою визнавали необхідність побудови виховання на засадах свободи, врахування індивідуальних особливостей і закономірностей розвитку дитини, стимулювання її власної активності у вихованні. Водночас між педагогами спостерігалися певні відмінності в розумінні дитячої природи й значення свободи у вихованні.

Порівняльний аналіз педагогічних ідей основоположників теорії вільного виховання свідчить, що теоретична складова цієї течії являла собою сукупність певною мірою автономних концепцій, об'єднаних ідейним інваріантом. Кожна із них характеризувалася своїми особливостями й різним ступенем розробленості, проте в своїй основі ґрунтувалася на фундаментальних принципах вільного виховання.

Інваріантними принципами вільного виховання можна назвати основоположні ідеї про сутність й організацію виховного процесу, які тією чи іншою мірою декларуються в усіх напрямках вільного виховання, незважаючи на їхню національну, часову чи соціальну специфіку.

Варіативність педагогічних позицій різних представників вільного виховання виявляється в мірі орієнтації на той чи інший принцип та в методичних шляхах їхньої реалізації. Серед таких принципів можна виділити: *принцип самоцінності особистості, принцип абсолютної цінності дитинства, принцип природо-відповідності виховання, принцип свободи й принцип гармонізації впливів соціального середовища та виховання.*

Сутність принципу самоцінності особистості полягає у визнанні особистості дитини вихідною основою й одночасно головною метою та основним результатом навчально-виховного процесу, що означає спрямованість останнього на збереження і розвиток у дитини її індивідуального образу, надання всіх необхідних умов для особистісної самореалізації. Цей принцип також вимагає від вихователя поважати будь-яку дитину такою, якою вона є на даний момент свого життя, з усіма її достоїнствами й недоліками. Мета педагогічного процесу знаходиться в самій дитині, а не поза нею. При цьому передбачається спрямованість виховного процесу на задоволення потреб, інтересів кожної дитини, в тому числі надання їй можливості для реалізації індивідуальної програми розвитку.

Принцип природо-відповідності виховання утверджує необхідність виховувати дитину тільки згідно з пізнаними природними закономірностями її розвитку й світу природи в цілому. Тим самим заперечується волюнтаризм, свавілля у вихованні, наголошується, що виховання як цілеспрямований процес повинне обслуговувати «інтереси» природного особистісного розвитку дитини.

Принцип свободи вимагає будувати виховний процес, уникаючи будь-яких форм насильства над особистістю. Основою принципу свободи у вихованні є особливе ставлення до природи дитини. Дитина, на думку теоретиків вільного виховання, не несе в собі природжених моральних вад і в цьому плані є довершеною. Тому природною є вимога свободи для максимальної реалізації всіх її природних якостей. Будь-яке насильство,

будь-який зовнішній вплив з метою формування певного типу особистості із задалегідь наміченими рисами буде вести в бік від природно визначеного образу особистості. Свобода не ототожнюється із вседозволеністю. Вона означає можливість іти своїм власним шляхом, наскільки дозволяють закони навколишнього світу природи й соціуму, конкретні обставини життя. Свобода мислиться нерозривно пов'язаною з відповідальністю особистості за власний вибір.

Принцип гармонізації впливів соціального середовища й виховання вносить корективи, своєрідно обмежує дію всіх інших принципів теорії вільного виховання, примушуючи педагогів рахуватися з могутніми впливами навколишнього соціуму на розвиток дитини.

Визначені принципи становлять інваріантне ядро теорії вільного виховання і являють собою цілісну систему, елементи якої перебувають у тісному взаємозв'язку. Кожний з них передбачає наявність інших, містить їх у собі в знятому вигляді. Провідним принципом, що скріплює в єдине ціле всю систему, є принцип самоцінності особистості.

Також з'ясовано, що психолого-педагогічними умовами розвитку внутрішньої свободи особистості є: розширення меж усвідомлення людиною своїх фізичних, психічних і духовних сил, пізнання себе та оточуючої дійсності; забезпечення особистості «простору, вільного від спостереження»; створення у педагогічному процесі ситуацій невизначеності, які спонукають вихованців до самовизначення, самостійного вибору; орієнтація педагогічного процесу на розвиток індивідуальних задатків і нахилів вихованців, сприяння їх творчій самореалізації; формування емоційно комфортного виховного середовища, яке стимулює вияв суб'єктної активності особистості; гуманізація педагогічного процесу на основі принципів діалогізації, проблематизації, персоналізації та індивідуалізації.

Ідеї вільного виховання, обґрунтовані в реформаторській педагогіці кінця XIX – початку XX ст., суттєво впливають на розвиток сучасної педагогічної думки в країнах Західної Європи і США [67-75]. Основною

цінністю проголошується становлення особистості, здатної до самовизначення і самореалізації, особливе значення надається спонтанному, природному розвитку вихованців. Вихованець при цьому розглядається як особистість, що здатна самостійно обрати такий шлях розвитку, який забезпечує реалізацію індивідуальних задатків і досягнення самореалізації. Функція педагога полягає в уважному спостереженні за особистісним становленням дітей, постійному врахуванні їхніх індивідуальних інтересів і проблем, визначенні на цій основі завдань виховання, шляхів і засобів їх реалізації.

У сучасній зарубіжній педагогіці на перший план виходять ідеї, співзвучні принципам теорії вільного виховання початку ХХ ст.: створення емоційно стимулюючого навчального середовища, розвиток ініціативи й творчості учнів, формування позитивної психологічної атмосфери в школі, надання учням можливостей для вибору «пізнавальних альтернатив» і максимального розвитку власних задатків.

Можна сказати, що основоположні ідеї вільного виховання зберігають свою актуальність у наш час, коли відбуваються фундаментальні зміни в соціально-економічному та культурному житті суспільства. Водночас вони набувають нового звучання у зв'язку зі зміною акцентів у трактуванні самого феномена свободи.

1.2 Життєвий шлях М.Монтессорі

Марія Монтессорі народилася в К'яравалле в провінції Анкона 31 серпня 1870 року. Її батько Алессандро Монтессорі був родом з Болоньї і походив із знатної родини [2]. Він був типовим консерватором старого гарту, військовим, який свого часу заслужив нагороду за хоробрість, проявлену під час бойових дій. До кінця життя це була людина благородної зовнішності з військовою виправкою. Мати Марії Монтессорі, Ренільда Стопані, була племінницею прославленого Антоніо Стопані, великого філософа, вченого і

священика, якому після смерті Міланський університет спорудив пам'ятник. Ренільда Монтезорі була незвичайно добропорядною і чарівною жінкою. Між матір'ю і дочкою виникли близькість і розуміння, які залишалися незмінними протягом усього життя. Марія провела своє дитинство в Анконі, де вона ходила в звичайну денну школу без пансіону.

Коли Марії було близько дванадцяти років, її батьки переїхали в Рим для того, щоб дати своїй єдиній дитині кращу освіту. Але було нелегко задовольнити амбіції цієї незвичайної дитини. У неї вже склалася власна думка з приводу своєї освіти. У віці чотирнадцяти років її зацікавила математика, і цей інтерес вона зберегла протягом усього життя. Батьки запропонували їй зайнятися викладанням, тому що в той час це була єдина доступна для жінки кар'єра. Але Марія категорично відмовилася навіть обговорювати це. Все, що завгодно, але тільки не це. Оскільки у Марії були схильності до математики і вона її дуже любила, вона вирішила присвятити себе кар'єрі інженера. Навіть в даний час ця професія – не типова для жінок; а в той час це і уявити було важко. Марія навчалася в технічній школі для хлопчиків. Через деякий час її пристрасті змінилися, вона ще більше захопилася біологією. Згодом вона прийняла остаточне рішення – вивчати медицину. Неймовірні сили було докладено цієї молодою дівчиною, щоб домогтися навчання на медичному факультеті. В ті часи, в Італії медичну освіту могли отримувати тільки чоловіки. Але вона добилася свого, і в віці 20 років, в установленому порядку вперше в Італії жінка була зарахована на медичний факультет Римського університету.

Здобуваючи освіту на медичному факультеті труднощі не закінчилися. Студенти протягом багатьох місяців переслідували дівчину своїми знущаннями, проте досить швидко зрозуміли, що цим їй не залякати. В університеті Марія зіткнулася і з іншими труднощами, ніж ворожість студентів протилежної статі. У ті часи вважалося непристойним для дівчини анатомувати трупи в присутності чоловіків, тому практичну роботу в прозекторській вона повинна була виконувати самотійно. Вона проводила

багато часу одна, серед трупів, дуже часто вечорами після настання темряви. Потрібна була неабияка частка рішучості, щоб продовжувати роботу в цьому похмурому оточенні. Все ускладнювалося ще й протистоянням її батька, який не схвалював кар'єру, яку вона обрала. Одного разу, охоплена почуттям відчаю, вона пішла з прозекторської з твердим наміром вибрати іншу професію, на шляху до якої буде менше перешкод. І в цей момент з нею сталося «пророча подія». «Вона йшла по парку, розмірковуючи про своє рішення, і побачила бідно одягнену жінку з дитиною у віці приблизно двох років ... Поки мати дитини вимовляла завчені завивання, малюк, сидячи на землі, абсолютно безтурботно грав обривком кольорового паперу. Було щось особливе у виразі його обличчя – таке безтурботне щастя від свідомості, що у нього є цей жалюгідний клаптик кольорового паперу ... Вона повернулася і пішла назад в прозекторську. З цього моменту почуття відрази до роботи в цьому неприємному оточенні покинуло її і ніколи більше не поверталось ... » [2].

Незважаючи на те, що її батько рішуче не схвалював тієї лінії, якої Марія дотримувалася в житті, її мати Ренільда Мотессорі, ніколи не сумнівалася в тому, що її дочка досягне успіху на обраному шляху. У той час на факультеті медицини існувала традиція – кожен студент після першого року навчання повинен був виступити з публічною лекцією перед викладачами університету. Це було серйозним випробуванням для всіх, але для неї особливо. Так сталося, що в той самий ранок, коли повинна була відбутися лекція, батько Марії зустрів на вулиці свого знайомого, який був дуже здивований, що Алессандро не йде на лекцію до дочки, батько нічого не знав про її справи. Друг Алессандро пояснив про лекцію, в результаті батькові мимоволі довелося піти. Успіх молодого лікаря був колосальним і міг зрівнятися з тріумфом богині Порції (Богиня Правосуддя, Богиня Справедливості і Богиня Можливості). Тракткування теми було такою блискучою, виклад таким бездоганним, а її манера говорити такою зачаровуючою, що її недруги були знищені, а публіка влаштувала їй овацію.

Її батько опинився в центрі натовпу, де кожен прагнув привітати його з такою дочкою.

Отже, Марія Монтессорі стала першою жінкою в Італії, яка отримала ступінь доктора медицини, вона захистила дисертацію з психіатрії. У цьому ж (1896) році її обрали представником італійських жінок на конгрес феміністок, що проходив в Берліні. Кілька років по тому (в 1900р.) вона брала участь в подібному конгресі в Лондоні.

Незабаром після закінчення університету доктор Монтессорі була призначена помічником лікаря психіатричної клініки в університеті в Римі. В її обов'язки входило відвідувати лікарні для душевнохворих в Римі, для того щоб відібрати придатних пацієнтів для клініки. Саме це призвело до того, що вона зацікавилася дітьми, у яких спостерігалися відставання в розумовому розвитку і яких в той період відносили до душевнохворих. Завдяки інтересу до розумово відсталих дітей Монтессорі знайомиться з працями Жан-Марка Ітарда і Едуарда Сегена, двох французьких лікарів, які присвятили своє життя навчанню таких дітей. У 1899 році вона виступила на педагогічному конгресі в Турині з доповіддю про моральне виховання. До її точці зору прокинувся великий інтерес, а доктор Гвідо Бачеллі, що став на той час міністром освіти, запросив Марію Монтессорі прочитати кілька лекцій в Римі про розумово відсталих дітей. Після циклу лекцій, була утворена державна ортофренічна школа. Марія Монтессорі була призначена її директором і займала цю посаду протягом двох років, з 1899-1901г.

У 32 роки (1902р.) Вона вступає на філософський факультет Римського університету, вивчає курс філософії, експериментальної психології та педагогічної антропології. У 34 роки в 1904году М.Монтессорі отримує звання професора антропології. З 1896 по 1906г.г. очолює кафедру гігієни у Вищій Жіночій Школі в Римі. У цей період вона працює: лікарем в психіатричній клініці, викладачем в педагогічному коледжі, а пізніше – очолює посаду професора антропології в університеті [2-5].

І ось наближався час відкриття. У 1908 році, її ім'я стало відомо всьому світу. Монтессорі відкрила внутрішній світ – світ дитячої душі. Саме це відкриття, а не її метод, зробило її відомою. Як пояснювала Монтессорі, її метод є не чим іншим, як наслідком цього відкриття. Що ж привело її до цього відкриття? Одне з головних подій в її житті. У той час в Римі існував район нетрів – квартал Сан Лоренцо, там панував бруд, убогість і злочинність. Були побудовані два великих будинки з маленькими квартирками, для того, щоб розселити в цих будинках цілі сім'ї з умовою, що вони будуть дотримуватися чистоти і вести себе пристойно. У денний час більшість батьків було на роботі, а старші діти в школі. Малюки, надані самі собі, грали всюди – на сходах, в коридорах, вони забруднювали стіни і ламали сходи, – в загалом, поводитися «немов маленькі вандали». Після деяких міркувань влада вирішила, що дешевше збирати малюків в одній кімнаті і платити тому, хто буде доглядати за ними. Для цієї мети була виділена спеціальна кімната. І доктору Монтессорі надійшла пропозиція такої роботи. Вона охоче погодилася, оскільки побачила можливість для здійснення своєї давньої мрії – працювати з нормальними дітьми.

06 січня 1907 року відкриття першого «Будинку дитини». Це справа «соціальний проект поліпшення життя бідних», який починався досить скромно, мало величезне значення. Працюючи з дітьми в «Будинку дитини» Марія Монтессорі зробила ряд відкриттів, які і стали основою методу: концентрація уваги; любов до порядку; свобода дій і свобода вибору; свобода часу; заохочення і покарання не потрібні; «уроки» тиші; навіть найменші діти мають почуття глибокої власної гідності; байдужість до солодощів при зануренні в роботу; діти, які навчилися писати, також придбали вміння читати; мимовільна дисципліна; відкриття природи дитини та її внутрішніх можливостей; потрібно спочатку в оточенні дитини створити умови сприятливі для проростання прихованих в ньому здорових, духовних якостей. Для досягнення цієї мети досить усунути перешкоди; підготовлене середовище, смиренна вчителька і науковий матеріал – це три основні умови.

Метод Монтесорі і результати його використання йшли корінням в дослідження минулих років, але ці дослідження були абсолютно не відомі більшості студентів, які вивчають педагогіку. В основі її творінь лежить надзвичайний фундамент – це праця трьох майже невідомих авторів. Фактично вони залишалися невідомими до того часу, поки весь педагогічний світ не побачив новий метод. Це іспанський вчитель Перейра (1715-1780), і два французьких учених – Ітард (1775-1838) і Сеген (1812-1880). Перейра майже повністю присвятив себе навчанню глухонімих, а Ітард і Сеген – розумово відсталих дітей. Монтесорі була надзвичайно вдячна цим першовідкривачам в педагогіці і вважала себе продовжувачкою їх починань, особливо Сегена, розвиваючи у своїй діяльності їх ідеї. Вона була далека від думки залишити за собою всю славу; вона знову і знову розповідала про нелегку працю цих вчених і про те, як вона проникла в суть їх творінь.

У 1909р. пройшов перший навчальний курс для вчителів Італії. У період з 1909 по 1952 р.р. було проведено 38 міжнародних навчальних курсів з особистою участю М.Монтесорі. У 1909 р виходить перша книга М.Монтесорі по вихованню дітей – «Мій метод».

У 1911р. Швейцарія приймає закон про введення системи Монтесорі в усі суспільні школи. В цьому ж році (1911) Анна Джордж в Террітауне (штат Нью-Йорк) відкриває першу школу Монтесорі в Америці.

У 1913р. М. Монтесорі проводить перший Міжнародний курс в якому беруть участь 87 педагогів з різних країн. У 1916р. виходить книга «Самонавчання і самовиховання в початковій школі». У 1918р. педагогіка Монтесорі визнана Папою Римським Бенедиктом XV, роботи Марії Монтесорі були включені в бібліотеку Ватикану. У 1929 році М.Монтесорі була призначена державним інспектором шкіл в Італії. В цьому ж році разом з сином Маріо Марія Монтесорі створює Міжнародну Монтесорі Асоціацію (АМІ), ця Асоціація (АМІ) є власником всіх робіт і праць М.Монтесорі. І в цьому ж році відбувся 1-ий Конгрес прихильників педагогіки Монтесорі.

У період з 1929 р. по 1939р. протягом цих десяти років М.Монтессорі багато працює; бере участь в Міжнародних Конгресах; пише праці, які швидко перекладалися багатьма мовами світу. З вражаючою швидкістю ідеї доктора Монтессорі «пускали коріння». У деяких країнах були спеціально побудовані «Будинки дитини», багато яких при співпраці з доктором Монтессорі.

У 1939 році на запрошення Теософського суспільства М.Монтессорі летить до Індії, для того щоб провести курс навчання в Мадрасі, на якому навчалися понад 300 вчителів і студентів з усіх кінців Індії. Вона їде на 6 місяців, але провела вона в цій країні 7 довгих років. Її запросили в Індію, коли вже вибухнула Друга світова війна, і будучи італійкою, вона автоматично розглядалася як союзник ворога. Однак для неї було зроблено виняток, і незабаром їй дозволили продовжити роботу. У ці воєнні роки вона провела навчальні курси в різних частинах Індії: в Ахмедабад, Адьяре, Кодайканалі і Кашмірі (за підтримки махараджи Кашміру). У 1944 році вона проводить курс на Цейлоні, де, як і в багатьох інших місцях, її робота отримує вдячність уряду. Під час цих поїздок по Індії вона зустріла багато цікавих людей, серед яких були Махатма Ганді, Джавахарлал Неру і Рабіндранат Тагор. Коли закінчилася війна, вона знову повернулася до Європи, їй було вже 76 років.

Про міжнародне визнання педагогічного генія Марії Монтессорі і внесок у справу миру говорить той факт, що її кандидатура тричі висувалася на присудження Нобелівської премії Миру в 1949, 1950 і 1951г.г.

У 1951 році М.Монтессорі у віці 81 рік прочитала останній курс в Інсбурці (Австрія). Незабаром після повернення до Нідерландів вона отримує запрошення королеви Вільгельміни, яка удостоїла її титулу офіцера Помаранчевого ордену Нассау. Приблизно в цей же час університет Амстердама присуджує їй почесний ступінь доктора філософії.

Марія Монтессорі померла 6 травня 1952 року в віці 81 року від внутрішнього мозкового крововиливу.

У «приватних поїздках» і невтомній роботі Монтессорі зі зворушливою і безмежною відданістю допомагав її син Маріо. Десятиліттями Маріо Монтессорі, успадкувавши її здатності, ділив з нею колосальне навантаження по виконанню своїх обов'язків. Перед смертю вона призначила його своїм наступником по управлінню і координації роботи Міжнародної Асоціації Монтессорі (АМІ) – посаду, яку він більше ніж заслужив своїм глибоким проникненням в методику Монтессорі і його відданості її справі, яку він проніс через все життя. У ці обов'язки входила публікація результатів її досліджень, над якими він і доктор Монтессорі працювали разом, особливо над тими, які пов'язані з розвитком і турботою про дітей в період від народження до трьох років; а також застосування педагогічних принципів Монтессорі в педагогіці середньої школи. Ще більш важкими і делікатними завданнями, які лягли на плечі містера Монтессорі були завдання зберігати цілісність руху М.Монтессорі в багатьох країнах, беручи під егіду Міжнародної Асоціації Монтессорі (АМІ) тільки такі школи Монтессорі та курси навчання, які за духом і на практиці строго відповідають педагогічним принципам Монтессорі.

Насправді багато хто з її кращих робіт могли б так ніколи і не побачити світло, якби на цьому не наполягали її друзі.

Монтессорі отримала наукову підготовку; і перший період свого життя, аж до сорока років, вона провела в атмосфері надзвичайно науковій. Вона завжди мала наукове мислення. І все ж Монтессорі ніколи не була тільки науковцем. Все своє життя вона проявляла надзвичайне смирення, вона була готова до того, щоб відкинути звичні забобони і брати до уваги тільки очевидні факти. У цьому сенсі, як вона сама постійно стверджувала, дитина була її вчителем, і це була абсолютна правда.

1.3 Педагогічна діяльність і теорія дошкільного виховання М.Монтессорі

Ми знаємо, що в основі методу Монтесорі: спостереження за дитиною і природні закони розвитку психіки дитини. Марія Монтесорі вважала, що кожна дитина народжується здоровою зі своїм внутрішнім потенціалом, який може розвинути за рахунок навколишнього середовища і свободи. Свобода – це не всюдозволеність – це дисципліна, коли дитина навчається володіти собою і виконувати прості правила соціального життя, правила поведінки в колективі, взаємодія з оточуючими дітьми та середовищем.

Марія Монтесорі зробила ряд відкриттів, які лягли в основу її методу – голова, серце, руки повинні зв'язати розпізнавальне, моральне, емоційне і соціальний розвитку; *свобода вибору* (робота з матеріалами), навчити дитину вільно вибирати різноманітні види діяльності, навчити дитину стати незалежним; *свобода дій*, коли діти вибирають де їм зручніше займатися – за столами (в класах немає парт) або ж на килимку (що є робочою зоною для дитини); *свобода часу*, дитина займається з матеріалом стільки часу, скільки це йому необхідно; потреба в повторенні (процес концентрації уваги); любов до порядку; соціальне навчання; вчитися навичкам і ролі в суспільстві, як вести себе в суспільстві. Марія Монтесорі, закликала давати дитині стільки незалежності, скільки вона може освоїти. Саме незалежність допомагає малюкові розвиватися відповідно до законів природи. Такий нормальний (в розумінні Монтесорі) розвиток веде до формування сильної волі і врівноваженого розуму. Проста порада батькам і педагогам: не робіть за дитину те, з чим він вже в змозі впоратися сам! Не дарма у Марії Монтесорі одним з головних правил було: «Допоможи мені це зробити самому» [3]

Суть педагогічної системи Монтесорі полягає в тому, щоб надати дитині вибір тієї діяльності, яка цікавить її на даний час. Після презентації роботи – право на самостійну діяльність, яка захоплює увагу дитини, тому що вона спрямована на задоволення її внутрішньої потреби, на будівництво дитиною самого себе.

Монтесорі також звертає нашу увагу на жадібний інтерес до пізнання світу, який особливо явно видно в цьому віці. Дитині необхідно діяти,

пробувати свої сили в різних операціях, які розвивають її моторику, її уявлення про світ і які сильно відволікають дорослих від серйозних справ. Але Монтесорі пропонує нам не тільки миритися з цим, але і створювати особливі умови для того, щоб дитина могла в діяльності розвиватися і освоювати світ. Вона звертає нашу увагу на те, що дитина – не зменшена модель дорослого, вона – інша. Спонтанність дитини, її безпосередність, її невміння і небажання підкорятися незрозумілим для неї правилам, які обмежують її розвиток, робить її незручною, а значить – поганою. Монтесорі пропонує тільки один рецепт «лікування» дитини. Він звучить так: «Дозвольте дитині діяти самостійно і побачите, як вона почне змінюватися» [5]. Сутність цього призову в тому, якщо дорослий визнає за дитиною право на самостійність, на діяльність, то дитина, прагнучи до взаєморозуміння і до того, щоб її любили, шукає компроміс з дорослим. Також шукає соціально прийнятні рамки взаємодії. Дитина готова їх приймати і вчитися їм в доброзичливому середовищі, що визнає за дитиною право на помилку і її виправлення. Друге значення цієї цитати в тому, що дитина, дійсно зайнята важливим для неї процесом, перестає бути нестерпною «колючкою» в тілі дорослого. Перестає вимагати постійної уваги. Вона зайнята, вона поглинена в діяльність, що працює на її розвиток. Звичайно, цей зовні простий рецепт не настільки простий у виконанні. Він вимагає від дорослого неабиякої частки терпіння, а в кращому випадку це терпіння має супроводжуватися допомогою дитині. Головне ж зрозуміти, що покарання безглуздо. Дитина або вступає в боротьбу з тим, хто її карає, або упокорюється і пригнічує ті внутрішні імпульси, які змушують її безперервно цікавитися навколишнім світом, пізнавати його і розвиватися. Таким чином, прагнення до розвитку не має ніякого відношення до моралі.

Проте, в практиці методу Монтесорі, в кожному класі існує звід правил, який виробляється для того, щоб врахувати інтереси всіх, хто в ньому працює. Вкрай важливо, щоб ці правила діяли для всіх, включаючи вчителя. При цьому не слід забувати, що у будь-якого порушення того чи

іншого правила, є причина, яку слід з'ясувати, перш ніж реагувати на будь-яку провину.

Але, що вкрай важливо для нас, інтелектуальний розвиток залежить від навколишнього середовища дитини. Звичайно, вивченню, перш за все, піддається родинне середовище, в якому народилася і формується дитина. М.Монтессорі йде далі, пропонуючи дитині розвиваюче і навчальне середовище, в якому дається свобода, що дозволяє йому стати незалежним спочатку в діях, а потім і в судженнях.

Дитина не вміє читати і писати, у неї є тільки один спосіб пізнання світу – через відчуття. Тому, по-Монтессорі, слід не пропонувати дитині хаотичний потік відчуттів, в якому дитина здатна потонути, а допомогти їй послідовно отримувати еталонні уявлення про властивості оточуючих її предметів на практиці. Еталонність стимульного матеріалу вчить дитину порівнювати, класифікувати, що дозволяє їй бачити реальну картину світу.

Таким чином, створюючи умови для того, щоб дитина дізнавалася реальний світ, Монтессорі залишає за нею право на творчий пошук і вибір напрямку і глибини цього пошуку.

Висновки до розділу 1

Аналізуючи педагогічну діяльність М.Монтессорі щодо побудови навчально-виховного процесу, можна виділити ряд відкриттів, які і лягли в основу її методу: голова, серце, руки повинні зв'язати розпізнавальне, моральне, емоційне і соціальний розвитку; *свобода вибору* (робота з матеріалами), навчити дитину вільно вибирати ту чи іншу види діяльності, навчити його стати незалежним; *свобода дій*, коли діти вибирають де їм зручніше займатися – за столами (в класах немає парт) або ж на килимку (що є робочою зоною для дитини); *свобода часу*, дитина займається з матеріалом стільки часу, скільки це йому необхідно; потреба в повторенні (процес концентрації уваги); любов до порядку; соціальне навчання; вчитися навичкам і ролі в суспільстві, як вести себе в суспільстві. Марія Монтессорі, закликала давати дитині стільки незалежності, скільки вона може освоїти.

Суть педагогічної системи Монтессорі полягає в тому, щоб надати дитині вибір тієї діяльності, яка цікавить її на даний час. Після презентації матеріалу – право на самостійну діяльність, яка захоплює увагу дитини, тому що вона спрямована на задоволення її внутрішньої потреби, на будівництво дитиною самого себе.

Основоположні ідеї вільного виховання зберігають свою актуальність у наш час, коли відбуваються фундаментальні зміни в соціально-економічному та культурному житті суспільства. Водночас вони набувають нового звучання у зв'язку зі зміною акцентів у трактуванні самого феномена свободи.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У РОБОТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація освітнього процесу в групах вільного виховання в сучасних закладах дошкільної освіти

«Підготовлене середовище» – це простір, який постійно пропонує всілякий вибір в різних ситуаціях для осмислених дій. У «підготовленому середовищі» кожна вправа, будь-яка частина матеріалу служать конкретній меті, однак спільну мету всіх вправ могло б висловити таке філософське висловлювання: «Свобода – це здатність вибирати засоби для досягнення бажаної мети. Марія Монтесорі вважала, що зовнішній порядок породжує можливість встановлення внутрішньої свободи, внутрішнього порядку, розуміння зв'язків між речами і діями.» [13, 69].

Найважливіша мета підготовленого навколишнього середовища – зробити дитину максимально незалежною від дорослого. А саме: дозволити дитині робити все самому – жити своїм власним життям, не вдаючись щохвилини по допомогу дорослих. Таким чином, підготовлене оточення – це таке середовище, в якому активність дитини поступово збільшується, а активність вчителя поступово зменшується. Поки дитина залежить від дорослих, вона не може розвиватися повноцінно, розвивати свої навички. У підготовленому просторі – дитина впевненіше керує своїм життям, при цьому усвідомлюючи свої сили. Найголовніше завдання – виключити залежність від дорослого, і допомогти дитині досягти досконалості своїми власними силами. У підготовленому навколишньому середовищі знаходять місце тільки ті речі, які допомагають розвитку. При народженні дитина недосконала фізично, тому в першу чергу її необхідно захистити від фізичних небезпек. Заохочуючи свободу дитини жити в підготовленому для неї оточенні, важливо з практичної точки зору, щоб все це оточення, знаходилося під наглядом батьків, в саду – під наглядом педагога.

Навколишнє середовище має відповідати пропорціям дитини, це стосується не тільки меблів – столів, стільців, шаф і т.д., – але і самої будівлі – сходи повинні мати пологі сходинки, зручні для коротких ніжок; дверні ручки, дверцята шафок, раковини, вбиральні, гардероб, невелика кухня – все повинно мати розмір, відповідний до розміру дитини.

Підготовлене середовище класу складається з матеріалів для виконання вправ практичного життя; сенсорних матеріалів; матеріалів для придбання навичок рахунку, читання, письма, малювання, ручної роботи.

Порядок – це основа підготовленого навколишнього середовища. Клас повинен бути в ідеальному порядку аж до дрібниць. Порядок допомагає дитині на різних етапах її розвитку. Одне з найголовніших правил класу – «Місце для всього, і все і завжди – на своєму місці». Малюки отримують від цього велике задоволення, так як в цьому періоді здатність знаходити речі і повертати їх на місце відповідає потребам їх розвитку. «Насправді діти (природньо, під відповідним керівництвом) отримують величезне задоволення, підтримуючи порядок, в той час як цей порядок, проникаючи в їх душі, підсилює і закріплює цю схильність.» [32]

Монтессорі середовище – воно кличе, стимулює. Для практичного створення навколишнього середовища необхідно пам'ятати і користуватися філософською концепцією підготовленого середовища – свобода і її ліміти, а також структура і порядок. Середовище – воно живе, трансформується; необхідно відпустити дітей, дати їм користуватися середовищем. Але необхідно добре пам'ятати, що свобода – це не всюдозволеність, а відповідальність. Вільним дитина стає не відразу. Дитина поступово знаходить навички свободи в навколишньому середовищі. Дитина робить вибір виду та місця діяльності; свободи вибору матеріалу; свободи руху (в Монтессорі середовищі діти вільно пересуваються по класу і обирають матеріал, на відміну від традиційної системи освіти де більшу частину часу діти проводять сидячи на стільчиках за столами); право на помилку, свободи

повторення; свободи часу; свободи спілкування і комунікації; свободи релаксації.

Існує певний порядок розташування всього в класі – це зонування. У тоддлер класі (діти віком 1,5-3 роки) існують п'ять зон. А саме: *Зона Маніпуляції, Зона НПЖ (навичків практичної життєдіяльності), Зона Сенсорикі, Зона Мови, Зона Мистецтва.*

Зона Маніпуляції (вона існує тільки в тоддлер класі, це конструктор, піраміда) – має сувору мету – розвиток координації.

У віці до 3-х років дитині для того, щоб зрозуміти якусь річ, потрібні багаторазові повторювані рухи. У цей період розвивається дрібна й велика моторика. У цій зоні ми не даємо поняття форми, кольору, ми даємо дитині, насититься процесом: нанизування, забиття і т.д. У малюків (у віці до 3-х років) всі рухи повільні, особливо важливо показувати презентацію повільно, спокійно, не поспішаючи. Чим довше і більше дитина працює в зоні «Маніпуляції», тим більше він розвивається інтелектуально.

Рука – орган інтелектуального розвитку людини. Якщо після народження дитини, дорослі використовують туге сповивання, дитина не може відчувати речі в середовищі і не може розвивати руку, хоча в утробі матері дитинка могла рухатися вільно. Середовище стимулює, і тіло відповідає на стимул. Кожна дія, яке дитина виробляє, реєструється в мозку, і мозок направляє наказ тілу повторювати знову і знову цей рух, поки воно не стане досконалим. Будь-який досвід передбачає рух і викликає розвиток органів почуттів і відповідних їм нейронних центрів мозку. Розвиток – комплексний термін, він може бути швидким або повільним, у кожного індивідуально. Всі люди розвивають рух, але швидкість і точність у всіх різні.

Рука – інструмент мозку, вона дозволяє вчитися через маніпулювання матеріалами і використання волі. Чим більше ми практикуємо, тим краще результат, який ми отримуємо. На початку у дитини є тільки рефлекси, через два місяці вона вчиться хапати предмети, наступний крок – навчитися

перекладати предмети з однієї руки в іншу. У шість місяців вона починає розрізняти об'єкти. Якщо дитині нічим маніпулювати, вона починає смоктати палець. Починаючи з віку трьох місяців, дитина починає вибирати конкретний рух з доступного їй набору – це початок розвитку волі. Прямоходіння властиво нам в процесі навчання; це не природна властивість людини, тому у людей є проблеми зі спиною. Але натомість у нас звільнилися руки (так з'явилася можливість маніпулювати) і розкрилися легені, що дозволяє нам вимовляти слова. При народженні дитина не тримає голову, але з часом м'язи міцніють, і вона стає в змозі підтримувати голову в положенні обличчям вниз. З народження і до п'яти місяців кисті рук набувають м'язовий тонус в процесі маніпулювання предметами. Коли дитина сідає (приблизно в шість місяців), її світ змінюється, оскільки вона може бачити середу з зовсім іншого положення. Потім вона починає повзати і ходити – це відбувається між вісьмома і вісімнадцятьма місяцями. У цьому процесі вона пізнає сама себе і у неї розвивається обидві півкулі мозку. Якщо обмежувати дитину в цей момент, вона почне ходити, але пізніше. Не потрібно часто брати її на руки, потрібно опускати її на підлогу і давати можливість тренуватися. Людина, народжуючись, повзає як рептилія. Потім повзає як ссавець. Потім починає ходити. Батьки досить часто перешкоджають моменту повзання, беруть і тримають на руках або починають водити за руки (використовують ходунки). Етап повзання дуже важливий, його не можна пропускати. Якщо дитина з яких-небудь причин пропустила етап повзання, необхідно стимулювати її до такої активності (наприклад, можна розкидати м'ячики, щоб дитина опустилася на коліна і повзала, збираючи їх). Між 18 і 24 місяцями дитина вступає в цикл максимального зусилля: дитина буде повторювати якусь дію 100, 1000 разів, немов природні закони підштовхують дитину багаторазово робити щось (ходити кілометри, спускатися і підніматися по сходах багаторазово), не втомлюючись від такої діяльності. Дитина при цьому дуже задоволена. Коли ми робимо те, що хочемо, ми не втомлюємося. Дорослі часто намагаються

полегшити дитині її працю: щоб навчити її писати, пропонують креслити палички і кружечки. Але Марія Монтессорі запропонувала такі матеріали, які не полегшували життя дитини, а були побудовані так, щоб працював закон максимального зусилля. Дитина в цьому віці вчиться утримувати рівновагу шляхом перенесення важких предметів. У період від 2,5 до 4,5 років: завершується базова координація тіла, аналіз рухів і координація стають точнішими, рухи стають більш економічними, знаходиться грація рухів. Якщо немає відхилень, то розум і тіло складають єдине ціле, інтегруються в єдину систему. Людина контролює свої рухи, роблячи їх більш економічними, що зберігає його енергію. Рухи стають красивішими, граціозними. Людина шукає досконалість і визнає досконалість в інших. Нерозтрачена енергія може бути використана для розвитку. Всі рухи удосконалюються з практикою. Діяльність повинна бути цікава для дитини. Всі дії повинні бути початі дитиною, дорослий не повинен їх форсувати: не можна брати за руку, щоб дитина почала писати або ходити. Дитина повинна сама почати свої дії. Ми можемо допомогти дитині в якийсь момент, але якщо ми будемо завжди допомагати їй, вона буде залежати від дорослого. Дитина перестане вірити у власні сили і можливості свого тіла. Кожен наступний досвід допомагає дитині краще пристосуватися до навколишнього світу.

Зона «Маніпуляції» дуже тісно пов'язана з зоною «Сенсоріки». Зона «Маніпуляції» розвиває у внутрішній дитині: психіку, кисть і пальці рук, координацію своїх рухів, граціозність, впевненість в собі. Розвиває руку до письма, також вміння порівнювати. Під час перенесення матеріалу по класу у дитини розвивається загальна моторика. Це природно необхідна зона для віку малюків (1,5-3 роки), вона розвиває фізично і розумово. Матеріали у цій зоні повинні бути виготовлені з природних матеріалів і досить яскравими, щоб привертати увагу малюка. Основне завдання цієї зони в класі Монтессорі – розвиток координації.

Зона НПЖ (навички практичної життєдіяльності) вона становить більшу частину класу і розташована поблизу від джерела води. НПЖ (навички практичного життя) – це система вправ, яка дає можливість дитині отримувати вміння та навички для повсякденного життя, а також дає можливість володіти собою та орієнтуватися в оточуючому середовищі. Вправи з НПЖ моделюють реальність. Дитина вчиться працювати самостійно та готується до більш складної діяльності з матеріалами інших зон класу. З вправ НПЖ починається день в Монтессорі класі і вони супроводжують дітей протягом дня та ними ж день завершується. Вправи впливають на всебічний розвиток дитини, вони як гімнастика для всього тіла. Вправи також впливають на усунення капризів та виробленню вміння керувати не тільки власними рухами, але й поведінкою.

Головні цілі «НПЖ» – розвиток дрібної та крупної моторики, координація рухів, самостійність, привикання до виконання великої кількості дрібних операцій в певній послідовності. Вправи зони НПЖ готують розум дитини до сприйняття математичних понять, готують руку до письма, а очі до читання. Формують вміння користуватися свободою вибору. Формують уявлення про порядок предметів та послідовності дій. Формують розуміння що кожному розпочату вправу потрібно доводити до кінця. Розвивають увагу, пам'ять, логічне мислення. Тренують мускульний апарат руки та здібність терпляче працювати. Розширюють словниковий запас. Координують рухи руки та очей. Формують позитивну соціальну поведінку у соціумі. Сприяють розвитку незалежності дитини. Дитина вчиться виправлять свої помилки. Для того щоб навчити дитину складним видам діяльності, які включають багато етапів, Монтессорі пропонує спочатку їх розділити на більш прості, а потім з'єднати їх. Складна діяльність, яка включає виконання багатьох дій, передбачає за Монтессорі, тренування окремих вмінь. Аналіз рухів допомагає позбавитися зайвих дій. Кожен витончений, граціозний рух, як казала Монтессорі, досягається за рахунок певної економії рухів. Самостійність – вміння обходитись без сторонньої допомоги. Основною

метою у вихованні та освіті М.Монтессорі вважала допомогти самостійному життю дитини, адаптації її в суспільстві. Сама природа потурбувалась про поступове звільнення дитини від опіки дорослого (поява зубів, самостійне ходіння, мова). Завдання дорослого – підтримати цю природну тенденцію дитини бути незалежною. Організація самостійної діяльності дитини. Основною формою виховання і навчання дітей повинна стати їх самостійна діяльність при тому, що вихователь спостерігає за діяльністю дітей.

В зоні «НПЖ» відсутність килимкового покриття, що полегшує процес прибирання. Розміщення зони поблизу джерела води. Виконання вправ з курсу НПЖ сприяє розвитку психічних процесів дитини: увага, пам'ять, мислення. Здібність сконцентровано, зосереджено працювати є однією з важливих характеристик особистості людини, тому так важливо створювати дітям умови для вдосконалення цієї їхньої природної здібності. Навчання точному призначенню оточуючих дитину предметів та дій з ними і є гарантія свободи дитини. Дитина на несвідомому рівні сприяє логіку дій дорослих, вона всотує логіку алгоритму поводження з предметом. Більш того, та чи інша дія починає співставлятися у свідомості дитини з призначенням відповідного предмета культури. Будь яка справа з буденними предметами оточуючого світу потребує певного порядку дій, будь яка робота має певний початок і кінець.

Зона розвитку мови. Основним завданням цієї зони в тоддлер класі є насичення і збагачення словникового запасу дитини. Рідна мова є основою навчання і виховання дитини. Робота по розвитку мови у дітей повинна проводитись особливо серйозно та наполегливо в перші три роки життя. Оволодіння мовою як засобом пізнання специфічного людського спілкування є найвагомішим досягненням цього вікового періоду. Кінцева мета навчання рідної мови в дошкільному віці – засвоєння дитиною літературних норм і культури мовлення.

Мовленнєві знання і вміння – не самоціль, а збагачення потенціалу дошкільника. Цілком зрозуміло, що без розвиненої мови діти не зможуть у

подальшому навчанні в школі здобути міцні і ґрунтовні знання з основ наук, не зможуть гармонійно розвиватися. Коли дитина має недорозвинений фонематичний слух, вади звуковимови, це в подальшому позначиться і викличе розлади під час навчання письму і читанню. У зв'язку з бідністю словникового запасу, зокрема слів абстрактного значення, діти не зможуть зрозуміти прочитане. Через низький розвиток мовлення учням важко буде давати логічно обґрунтовані відповіді на запитання, зв'язно і послідовно розповідати зміст прочитаного. Це матиме негативний вплив і на інші сторони діяльності дітей, вони втрачатимуть інтерес до навчання, не зможуть зосередитися під час виконання завдань, у них уповільниться темп роботи, виникне низька мовленнєва активність.

Мовленнєвий розвиток дитини – один з основних чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. На першому році життя дитини закладаються основи мовлення. Крик малюка засвідчує нормальний процес розвитку, відіграє важливу роль у становленні мовного дихання та підготовці мовленнєвого апарату до звуковимови. Батьки та дорослі у цей період опікуються тим, щоб малюк чув чітку вимову звуків рідної мови, щоб багаторазово їх повторював. У перші місяці життя у відповідь на звернення дорослого у дитини виникає гукання та гуління, пізніше – белькотіння та лепет. У віці з 5-ти до 6-ти місяців дитина вимовляє приголосні звуки [м],[п],[б],[д],[н]. Допомогти дитині опанувати рідну мову в першу чергу повинна мати. Малюк потребує спілкування з нею – уважного і доброзичливого погляду, приємної міміки, ласкавого мовлення. Слова, мати повинна вимовляти правильно, спокійно описувати те, що вона бачить, що робить. У 6 місяців при спілкуванні з мамою дитина може наслідувати прості слова: «мама, баба, папа». У віці 8 місяців мовленнєве оточення починає суттєво впливати на подальший мовленнєвий розвиток дитини. У цей період малюк вчиться комбінувати голосні та приголосні звуки, може виконувати певні команди. В 1 рік у мові дитини починають формуватися свої перші речення, що складаються не більше, ніж з двох слів. Для створення

належного мовленнєвого середовища дорослі мають використовувати якісні зразки українського мовлення, прості за будовою слова, елементарні за структурою речення, приємні за тональністю вирази, супроводжуючи їх відповідними емоціями, мімікою та жестами. Протягом цього часу голос мами дуже важливий для дитини, він значить, що мати поруч. Звуки материнського голосу сприяють емоційному та розумовому розвитку дитини. У віці 1 – 2 роки дитина вчиться говорити, вживати довгі речення. У цей період у неї з'являється зацікавленість до озвучення назв предметів. Важливо, щоб в цей період спілкування з навколишнім середовищем було реальним, справжнім, а дорослі повинні бути відвертими, надавати чіткі зразки реальних слів. Роль дорослого передбачається і в тому, щоб зрозуміти, що дитина хоче висловити і відтворити це в словах.

Розвиток мови в середовищі Монтессорі-класу відбувається під час роботи дитини в усіх наявних зонах. Мова вводиться на основі сенсоріки. Спочатку дитина досить довго працює з матеріалом, а потім слухає усний урок. Слово повинно бути не абстрактною ідеєю, а конкретним, змістовним і відчутним поняттям. Спосіб спілкування, опис матеріалу, рухів, нових понять, ігри, доручення, розігрування ситуацій, які зустрічаються в соціальному житті, – все це розширює і поповнює словник дитини. Спеціально організована граматична зона допомагає дитині аналізувати свої дії, зрозуміти значення слів, висловлювати думки.

Зона сенсоріки – розвиває весь комплекс органів відчуттів, завдяки яким дитина знайомиться і пізнає навколишній світ, вчиться володіти своїм тілом, готує себе до більш складної інтелектуальної діяльності, отримує для цього необхідні навички і вміння, розширює світогляд. Ця зона включає в себе прості і комплексні відчуття. Значимість сенсорного виховання М.Монтессорі пояснює тим, що саме з відчуттів починається відображення дитиною дійсності, тобто відчуття є початковим джерелом усіх знань людини про світ і про себе. Сенсорний розвиток дитини це розвиток його сприйняття і формування уявлень про властивості предметів навколишнього світу

(форма, розмір, колір, положення в просторі, смаку, запаху, звучанні, температурі). Виховання почуттів один з базових принципів в системі Монтесорі, наукове обґрунтування якого базується на засадах антропології, фізіології, анатомії і психології. Сенсоріка від лат «sensus» – почуття, відчуття – розвиває весь спектр відчуттів дитини, який отримує чуттєвий досвід сприйняття світу, який дає дитині можливість проводити дослідження навколишнього світу, співвідносити поняття розміру, форми, величини, обсягу, кольору. Сенсорні процеси (відчуття, сприйняття, уява) тісно пов'язані з роботою 5-ти основних органів почуттів, кожному з яких відповідає функціонування певного органу людського тіла: очі (візуалізація, хроматизм), вуха (слух), ніс (нюх), рука (тактильність, м'язове почуття), мова (смак). Відчуття це свій відбиток у свідомості людини окремих властивостей і якостей предметів і явищ, що безпосередньо впливають на його органи почуттів.

Дидактичний матеріал структурований у відповідності з наступними напрямками сенсорного виховання: прості та комплексні відчуття. Прості відчуття забезпечують виховання загальної чутливості, розвиваючи зорове відчуття, тактильне, почуття слуху, смаку, нюх. Комплексні відчуття розвивають – термічне почуття, баричне, стереогностичне (розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильних і м'язових почуттів, але без зору) відчуття.

Пряма мета сенсорного матеріалу – це розвиток у дитини сприйняття предметів навколишнього світу і формування їх властивостей (запах, розмір, форма, звучання).

Непряма мета – це концентрація уваги, пам'ять, вміння орієнтуватися в навколишньому світі, розвиток дрібної і великої моторики, координація руху, мускульний апарат руки і координації м'язів очей. Уміння порівнювати і класифікувати, логічне мислення, виконувати дії в певному порядку. Також розвивається словниковий запас, готуємо руку до письма, а очі до читання. Уміння контролювати і знаходити свої помилки. Сенсорний досвід у малюків

– накопичувальний. Сприйняття і мислення – два специфічних процеси діяльності. Мислення – спосіб пізнання внутрішніх явищ предметів їх властивостей. Мислення і сприйняття тісно пов'язані між собою. В першу чергу розвивається сприйняття, мислення набуває чинності сенсорним досвідом, тобто сенсорне сприйняття готує мислення. А мислення покращує якість сприйняття, такий унікальний взаємозв'язок цих явищ.

Зона сенсорики тісно пов'язана з усіма зонами класу. Сенсорна зона – вона розвиває весь комплекс органів відчуттів, завдяки яким дитина знайомиться і пізнає навколишній світ, вчиться володіти своїм тілом, готує себе до більш складної інтелектуальної діяльності. У цій зоні дитина отримує необхідні навички і вміння, збільшує свій словниковий запас і розширює світогляд.

Зона мистецтва і музики, вона розвиває дрібну і велику моторику, посидючість, чистоту, порядок, естетичність. Пряма мета – навчитися технічно малювати. Непряма – розвиток абстрактного мислення; навчитися в голові створювати образи, а потім переносити їх на аркуш паперу за рахунок фарб. Творчість – це процес створення чогось якісно нового. Заняття малюванням розвивають людину в цілому, прилучають її до самого головного – процесу творчості. Художня творчість приносить дитині духовну рівновагу, розкриває здібність дитини до навчання, до уміння думати, аналізувати, шукати й знаходити оптимальні рішення у всіх випадках життя. Тримавши олівець, дитина тренує руку, готуючи її до письма.

Перші продуктивні дії дитини виникають на основі предметних дій із такими зображувальними засобами, як олівець, пензлик, з такими матеріалами, як папір, пластилін. Маніпулюючи олівцем у 2 роки дитина відкриває його властивість залишати на поверхні слід. Перші помітки олівцем дитина робить не тільки на папері, а і на стінах, на меблях, не розуміючи смислу цих поміток. Поступово дитина дізнається про зв'язок між рухами своєї руки та лініями, які залишає олівець на папері. З цього

починається формування техніки малювання, вироблення навичок володіння олівцем.

Дорослий спонукає дитину до осмислення перших карлючок, запитуючи «Що це?», або говорячи «Це м'ячик. Це яблучко». Дитина часто малює замкнену лінію, форма якої наближається до кола, яка для неї позначає різні предмети: це і кулька, і дівчинка, і сонечко. Зв'язок карлючок із предметом дитина запам'ятовує, про що свідчить впізнавання ним предметів на своїх малюнках. Згодом дитина сама починає називати намальоване. Називання дитиною своїх карлючок становить перший етап у розвитку образотворчої діяльності. У цьому процесі бере участь знакова функція свідомості. Малювання дитини набуває сутнісної ознаки образотворчої діяльності як творення образів оточуючих предметів. Дитина все глибше проникає у сутність образотворчої діяльності, починає усвідомлювати її специфічну мету зобразити щось. Про це свідчить постановка дитиною задачі перед початком малювання за принципом назвав-намалював. Зміст малюнків дошкільника значно ускладнюється. Він зумовлений досвідом ознайомлення з оточуючим, розвитком його розумової діяльності та образотворчих умінь, індивідуально-статевими особливостями.

З 3-х років у малюнках все частіше з'являється зображення людини. Спочатку це так звані головоноги, потім на малюнках вирізняється голова, шия, тулуб, ноги. У середніх дошкільників є особливо улюблені предмети для малювання, які вони неодноразово зображають: будинок, квітка, дерево, сонце. Після 5 років при підтримці дорослого зміст малюнків різко розширюється. Діти довго та із захопленням малюють. Їх роботи відображають певні сюжети, де зображено не просто набір предметів, а їх взаємопов'язаність: вигляд кімнати, дівчинка із кульками на параді, берег моря із дітьми тощо.

Менші діти малюють те, що вміють, а старші дошкільники, як правило, люблять малювати те, що їм подобається, те, що викликає в них приємні переживання. Розвиток техніки малювання у старших дошкільників дозволяє

через малюнок передати своє ставлення до зображеного. Виразними засобами, насамперед слугують лінія і колір. Приємне, добре дитина малює більш виразно, чітко, деталізовано, яскравими кольорами. Те, до чого дитина ставиться негативно, що викликає в неї неприємні переживання, виглядає на її малюнку аморфним, в темних одноманітних кольорах, як сплетіння хаотичних ліній. Дитина часто має певний улюблений колір, яким розмальовує все, до чого ставиться позитивно. Тому на малюнках дітей бачимо предмети, розмальовані у невластиві для них кольори: червоні листочки, червоний ведмедик тощо. За допомогою кольору діти відображають динаміку явищ: листочки весною зелені, а восени жовте; ставлення дитини до зображеного відображають також композиція і розмір об'єктів. Найважливіший об'єкт звичайно більший за інших. Аркуш паперу сприймається як безмежна площа, на якій можна розмістити всі свої малюнки, не пов'язані між собою єдиним задумом. Окремі зображення розташовані хаотично, не враховують співвідношення між предметами. Дитина орієнтується при малюванні на «верх» і «низ». Поступово у процесі цілеспрямованого навчання образотворчій діяльності технічні вміння і навички дитини вдосконалюються.

Малювання дошкільника тісно переплітається з грою. Процес малювання розгортається як своєрідна гра. Малюнок стає тією образною основою, яка полегшує для дитини осмислення свого досвіду, формування в неї внутрішнього плану дій. Зображаючи на своїх малюнках свою сім'ю, дитина має змогу самостійно визначати коло необхідних для побуту предметів, осмислює способи їх використання, роль кожного члена сім'ї у різних ситуаціях. У процесі малювання дитина спирається на умовну ситуацію, характерну для гри.

Музичну творчість дорослі іноді не цінять, але для самої дитини вона дуже важливе. Через гру на музичних інструментах, ритміку, співи допомагають розвиватися зорово-просторовою координації, музичному слуху та моториці. Елементи музичної творчості з'являються, мабуть, найпершими.

Малеча може рухатися під музику ще до того, як почала ходити. Дитина з самого раннього дитинства має дозвано слухати музику. При цьому діти швидше оволодівають мовою, стають більш рухливими й активними в спілкуванні. Музика в сім'ї мистецтв займає особливе місце завдяки її безпосередньому комплексному впливу на людину. Багатовіковий досвід і спеціальні дослідження показали, що музика впливає і на психіку, і на фізіологію людини, що вона може надавати заспокійливий і збуджувальний вплив, викликати позитивні і негативні емоції. Саме тому при всій розмаїтості напрямків роботи сучасної школи з великою наполегливістю стверджується теза про важливість музичного виховання всіх дітей без винятку, про його значення для розвитку загальних психічних властивостей (мислення, уяви, уваги, пам'яті, волі), для виховання емоційної чуйності, душевної чуйності, морально-естетичних потреб, ідеалів, тобто для формування всебічно розвиненої, гуманної особистості.

Музичний розвиток дитини-дошкільника надає нічим не замінний вплив на збагачення духовного світу. Це процес становлення та розвиток музичних здібностей на основі природних задатків, формування основ музичної культури, творчої активності від найпростіших форм до більш складних. Музичний розвиток надає нічим не замінний вплив на загальний розвиток: формується емоційна сфера, удосконалює мислення, дитина стає чуйним до краси в мистецтві і житті.

Зона «Мистецтва» розміщується в самій світлій зоні класу, біля вільної стіни, для того щоб повісити репродукції. Репродукції розміщуємо на рівні очей дитини. І поступово вводимо правило «Дивимось очима». Ми не повинні перевантажувати зір дитини. Репродукції повинні бути простими, привабливими, естетичними. Бажано в цій зоні мати мольберт, а також місце під фартухи, бо в цій зоні бажано привчати дітей працювати у фартухах. Творчість – це шлях, який може ефективно реалізовувати ціль – виховання людини в якій гармонійно розвивається емоційний і раціональний початки.

Всі зони взаємопов'язані між собою. Вони розвивають дрібну і велику моторику, координацію рухів, концентрацію уваги, логічне мислення, розвивають словниковий запас дитини, а також уміння знаходити і контролювати свої помилки. Готують руку до письма, а очі до читання.

2.2. Особливості змісту педагогічних технологій М.Монтессорі

Вчення про сенситивні періоди у живих організмів належить знаменитому голландському вченому Хуго де Фриз [18]. Монтессорі перенесла ці періоди з біологічної основи на психологічну.

Сенситивними періодами називають періоди особливої сприйнятливості дітей до тих чи інших способів, видів діяльності; до способів емоційного реагування, поведінки взагалі та інше – аж до того, що кожна риса характеру найбільш інтенсивно розвивається на основі деякого внутрішнього імпульсу і протягом деякого вузького проміжку часу. Відповідно за космічним планом розвитку, сенситивні періоди служать тому, щоб дитина мала принципову можливість придбати внутрішньо необхідні знання, вміння, способи поведінки і т. д. [18-22].

Сенситивні періоди тривають певний час і проходять безповоротно – незалежно від того, чи вдалося дитині повністю скористатися їх умовами для розвитку будь-яких своїх здібностей.

Сенситивні періоди – універсальні, вони виникають в ході розвитку всіх дітей, незалежно від раси, національності, темпів розвитку, культурних відмінностей і т.п. Вони індивідуальні, якщо мова заходить про час їх виникнення і тривалості у конкретної дитини.

Перебіг кожного сенситивного періоду характеризується більш-менш повільним (пологим) початком, яке помітити досить важко, якщо не припускати можливість його настання і не працювати з дитиною в зоні його найближчого розвитку (термін Л. С. Виготського); етапом найбільшої інтенсивності (точкою максимуму або плато), який спостерігати найбільш

просто; більш-менш повільним (пологим) спадом інтенсивності. Деякі сенситивні періоди протікають приблизно в один і той же час, але мають найвищу інтенсивність в різні його моменти. [20-24]

Основні характеристики сенситивних періодів у розвитку дітей від 0 до 6 років.

Сенситивний період розвитку мови. Триває в середньому від 0 до 6 років, причому починається ще до появи дитини на світ (природна потреба матерів розмовляти зі своїм ще не народженим дитиною, співати йому пісні). Дитина реагує і сприймає голос не тільки мами, але і всіх членів сім'ї. Найбільш важливі етапи всередині даного періоду із зазначенням приблизного віку їх настання. У віці від 0 до 4,5 місяця: дитина вже здатна відчувати мову як щось особливе. Всі враження дитини про навколишній світ сплутані в єдиний клубок – мова. Діти здатні повертати голову до джерела звучання мови. Якщо цього не відбувається – існує ймовірність того, що у немовляти є проблеми зі слухом, і цей симптом – дуже вагома причина для звернення до лікаря. Діти вчать наслідувати звуки. В цей час вони постійно випльовують що-небудь, видують з слини бульбашки, що є прекрасним свідченням початку тренування м'язів артикуляційного апарату. Дитина самостійно починає розташовувати вимовлені ним звуки один за одним, вибудовуючи їх різноманітні послідовності, вслухаючись в мелодію рідної мови. [18-22]

У віці близько 1 року дитина свідомо вимовляє кілька слів, але одночасно дитина потрапляє в ситуацію – вона хоче говорити, але поки не може, через брак запасу слів. Вихід з даної проблемної ситуації виглядає цілком природним – починаючи з зазначеного віку і приблизно до 2 – 2,5 років відбувається лавиноподібне накопичення активного словника дитини.

У віці близько 1,5 роки дитина починає висловлювати свої почуття, бажання. Дитина говорить про те, що хоче і чого не хоче; причому говорить на мові почуттів, приємно – неприємно (це природно для дитини) замість правильно – неправильно (це нав'язується дитині під час виховання). Також

дитина в стані вбирати граматичні норми мови і потенційно готується граматично точно формулювати пропозицію [25].

Категорична заборона на сюсюкання дорослого з дитиною, на вигадування батьками для спілкування спеціальної, спрощеної дитячої мови. Мова дорослого повинна бути грамотною, зрозумілою і чіткою. Дитина потребує того, щоб йому якомога більше розповідали історій, що містять все багатство і різноманітність слів і граматичних конструкцій рідної мови; історій, які є зразками гарного стилю і різних за жанром. Білінгвальне середовище розвитку дитини – коли вона має можливість засвоювати відразу дві мови. Можна бути впевненим, що внутрішньої плутанини з мовами не відбудеться. Для цього необхідна персоналізація різних мов – мама може говорити з дитиною тільки на українській, а тато – на німецькій.

У віці 2,5 – 3 років дитина часто розмовляє сам з собою. Це так звана егоцентрична мова – це можливість почути з гучного мовлення дитини послідовність або непослідовність його думок, про що вона зараз думає, вона відразу ж промовляє. Це не дуже тривалий етап в мовному розвитку [18].

У віці 3,5 – 4 років дитина починає вживати мову цілеспрямовано і усвідомлено. Це означає, що за допомогою мови вона вирішує свої проблеми, і може попросити про допомогу в оточуючих. Діти цього віку жваво цікавляться символічним позначенням звуків – літерами, із задоволенням обводять літери. Тому у віці 4 – 4,5 років дитина починає спонтанно писати окремі слова, цілі речення і короткі оповіданнячка. І це при тому, що його ніхто не вчив письму, а йшла непряма підготовка його інтелектуальних і рухових здібностей. У віці близько 5 років дитина самостійно вчиться читати. Оскільки процес письма – це вираз особливим чином власних думок, а процес читання – це розуміння думки інших людей, які стоять за цими словами. А це складніше, ніж висловлювати власні думки [18-25].

Відзначимо основну думку Марії Монтесорі, яку необхідно постійно мати на увазі: якщо дітям доводиться робити щось поза рамками відповідного сенситивного періоду, не вчасно або під примусом (в тому числі

вчитися читати і писати), то до якісного результату вони приходять пізніше або не приходять ніколи [18].

Сенситивний період сприйняття порядку, триває цей період від 1 року до 3 років, причому етап найвищої інтенсивності його протікання настає ближче до його кінця – в середньому близько 2,5 – 3 років. Для дитини необхідно відчувати порядок, тому що дитина конструює себе в просторі. У дитини немає життєвого досвіду, наш досвід вже впорядкований.

Порядок у навколишньому середовищі. Структурувати навколишнє середовище дитини (посуд – на кухні, взуття – в коридорі, іграшки – в коробці для іграшок та інше). Дитина спить на одному і тому ж місці, їсть з власної посуду. У дитячій кімнаті має бути мінімум речей, тільки все найнеобхідніше. Дитина дуже радіє, коли знаходить знайомі йому речі на одному і тому ж місці. Тому одна з рекомендацій для батьків – акуратно складати іграшки на свої місця, навіть якщо з вечора дитина їх розкидала, щоб на ранок дитина бачила порядок. Вимагати від дитини порядку в цьому віці – безглуздо, у нього тільки йде формування власного образу порядку. Найголовніше завдання батьків – підтримувати зовнішній порядок навколо своєї дитини. А також обов'язково промовляти дитині всі зміни в навколишньому середовищі (переїзд на нове місце проживання, перший похід в дитячий сад і т.п.).

Порядок в часі. У дитини немає поняття швидко, швидше, довше, раніше, пізніше. У кожного свій ритм і встановлюється він протягом першого року життя. Дитина повинна відчувати, що не залежно від бажань і примх існує великий закон часу. Якщо батьки працюють, вони не можуть прийти раніше визначеного часу, як би того не хотіла дитина. Але в свою чергу дитина повинна знати точний час приходу батьків, і бути впевнена в їх пунктуальності. Також існує порядок в послідовності подій. Наприклад, послідовність у подіях – при читанні вже відомої книги.

Порядок в поведінці дорослих по відношенню до дитини. Вимоги, які висуваються дорослими по відношенню до дитини повинні бути постійними

(незмінними) і не залежати від настрою. Вимоги до дитини повинні бути конкретними і торкатися чогось одного. Наприклад, послідовність дій, пов'язаних з відходом до сну: вмитися, розстелити ліжко, роздягнутися, акуратно скласти одяг і ін. А також вимоги, які ми висуваємо до дитини, повинні виконуватися нами. Рівень сформованості у дитини до відчуття порядку є одним з основних критеріїв готовності до дитячого колективу. Внутрішній зразок порядку який склався у дитини до 3-х років буде зразком на все життя, відповідальність за це лежить на батьках.

Сенситивний період сенсорного розвитку. Він триває в середньому від 0 до 5,5 років. Сенсорний канал – бере участь у протязі всього життя. Зрозуміло, здорова дитина в принципі може бачити, чути, відчувати запах, смак та інше. Але високий рівень розвитку органів почуттів можливий лише при спеціальному тренуванні. Сенсорний Монтессорі матеріал надає для цього оптимальну можливість. За допомогою спеціальної методики роботи з сенсорним матеріалом розвивається також стереогностичне почуття (термін Марії Монтессорі), за допомогою якого при певному рівні розвитку органів почуттів людина здатна розпізнавати сутність деякого предмета по його тяжкості, температурі, величині, структурі поверхні без задіяння зору (іноді в житті це буває необхідно).

Сенситивний період сприйняття дрібних предметів. Триває в середньому від 0,5 до 5,5 років. Увагу дітей притягують крихітні речі. Можна сказати, що вони більш за все цікавляться предметами, які знаходяться на межі між видимим і невидимим. Дитину цікавить проблема цілого і частини, йому цікаво коли розбивається чашка (або тарілка) на дрібні шматочки. Дитина відчуває, що світ ділиться і складається з більш дрібних частин. У цей період дорослий може запропонувати дитині спеціальні вправи: нанизування намистин на шнурівку; розкладання (класифікація) по парам; складання і розбирання моделей з конструктора. В результаті того як діти сфокусують свою увагу – розвивається здатність спостерігати, споглядати, синтезувати спочатку руками, а потім свідомістю.

Сенситивний період розвитку рухів і дій. Триває в середньому від 0 до 4 років (точніше, з часу початку штовхання плода). У перші роки життя діти відчують особливо сильну природну тягу до рухів. Їм подобається освоєння простору, пересування в ньому, знайомство з предметами середовища і осмислені дії з ними. Вони вдосконалюють свої рухи. Спочатку дитина не може повністю контролювати рухи, виконувати їх гармонійно. Тому рухова активність повинна бути включена в виховання, так само як і вміння поводитися з предметами, оточуючими дитину. Предмети, з якими діти вступають у взаємодію, повинні бути їм під силу і відповідати їм за розміром. Бажано, щоб предмети в оточенні дитини викликали у нього бажання рухатися, маніпулювати з ними, в результаті чого будуть удосконалюватися рухові можливості і координація. Для дітей становить інтерес спостереження за складними рухами інших і їх точний аналіз. Завдяки цьому аналізу руховий малюнок стає більш гармонійним.

Сенситивний період соціального розвитку. Від 2,5 до 6 років дитина починає активно цікавитися формами ввічливої поведінки. Це час, коли дитині необхідно допомогти навчитися культурним (можливо, етикетних) формам спілкування, щоб вона відчувала себе адаптованою і впевненою, перебуваючи в суспільстві найрізноманітніших людей. Дитина в цьому віці швидко засвоює форми спілкування і хоче їх застосовувати. Вона бажає знати, як ввічливо попросити іншого не заважати, як представитися незнайомій людині, як привітатися, попроситися, попросити про допомогу і т.п. Всі дорослі в очах дитини – авторитети. Ми для них приклади у всьому. Для дитини в цьому віці дуже важлива любов.

Значення відкриття «сенситивних періодів» в педагогіці велике. Знання закономірностей дитячого розвитку дозволяє по-іншому організувати педагогічний процес. Більшу довіру до внутрішніх закономірностей розвитку дитини і створення необхідних умов для їх реалізації, динамічний підхід – ось ті основні завдання вихователя, які випливають з теорії Марії Монтессорі.

2.3. Формування сенсорних здібностей дошкільника, як складової феномену «всотуючого розуму»

Мозок – дивовижний орган, що володіє величезним потенціалом і здатністю виконувати спеціалізовану роботу в кожному з його півкуль. У перші роки він працює інакше, ніж в подальшому житті.

«Всотуючий розум» – це особлива форма духовної сприйнятливості дитини. Процеси фізичного зростання засновані на внутрішніх закономірностях, так само відбувається і процес «духовного дозрівання», для якого необхідна «духовна їжа». Всотуючий розум дитини творить не з допомогою вольового зусилля, як це буває у дорослих. Його дія обмежена в часі, періодами, які природа відвела для здійснення дитиною певних завоювань і які Марія Монтесорі назвала «сенситивними періодами». Сенситивні періоди названі так тому, що у дитини існує здатність до досягнень, засвоєнню понять, навичок – сенситивність (чутливість), значно відрізняє його від дорослого. Але ця здатність, обмежена в часі певними періодами. Здатність вбирати навколишнє у дитини дивно велика і не завжди в належній мірі оцінюється. У відповідності зі своїм розвитком, дитина ще не має в своєму розпорядженні свідомі психічні форми, такі як осмисленість, воля, увага. У нього є «внутрішній голод», несвідомий дух, і ця власна внутрішня потреба робить можливим для дитини навчання без свідомої напруги. Лише в силу того, що вона живе, дитина вбирає навколишній світ. Цією духовною формою дитина володіє в віці від народження до шести років, причому в перші три роки вона представлена значно сильніше. У цей часовий період утворюється базис його особистості і інтелігентності на основі досвіду взаємодії з навколишнім середовищем. Можна виділити відмітні риси такого способу «вбирання» навколишнього світу: воно відбувається несвідомо, чи не вибірково (вбирається як позитивне, так і негативне), необмежено, без зусиль. «Ми надзвичайно цінуємо людську

свідомість. Але за цю честь ми платимо високу ціну. Як тільки наша поведінка стає усвідомленою, ми повинні розплачуватися за нові знання важкою роботою і значними зусиллями. Дитина ж дивним чином вбирає з навколишнього світу і освоює мову, складні довольні рухи, культуру свого народу.» [18].

Рух – ось ще одна з чудових досягнень дитини. Новонароджений проводить багато місяців, лежачи у своїй колисці. Через деякий час він вже ходить, переміщається в просторі, щось робить, насолоджується і щасливий цим. З кожним днем він все більше досконалий в своїх рухах. Точно так же, як мова, входить в його свідомість вміння керувати своїми рухами. З тієї ж вражаючою швидкістю дитина освоює і багато іншого. Рухи, які опановує дитина, формуються не випадково. Вони визначаються особливостями конкретного періоду його розвитку. На момент, коли малюк починає рухатися, його абсорбуючий розум вже створив власну середу. Перш ніж дитина почне пересуватися, в ньому вже відбувається неусвідомлений психічний розвиток, і, здійснюючи перші рухи, він стає свідомим. Якщо поспостерігати за трирічною дитиною, можна побачити, що грає вона завжди з якимось предметом. Це означає, що за допомогою рук дитина обробляє, вводить в свою свідомість те, що його неусвідомлений розум вже встиг увібрати в себе раніше. Він входить в життя і приймається за свою чудову працю, поступово набуваючи власну індивідуальність, відповідну часу і оточенню, він створює свій розум, поступово вибудовуючи пам'ять, здатність розуміти, міркувати. Завдання дорослих полягає не в тому, щоб навчати, але щоб допомагати дитині в його роботі над своїм розвитком. Було б чудово, якби нам вдалося – розумним поводженням з малюком, розумінням його життєвих потреб – продовжити той період, коли в ньому діє абсорбуючий розум. Ми надали б величезну послугу людству, якби змогли допомогти індивіду вбирати в себе знання, не відчуваючи втоми, якби людина збагачувалася знаннями немов за помахом чарівної палички, не замислюючись, якою ціною вони були придбані.

Відкриття в дитині абсорбуючого розуму зробило революцію в системі виховання. Стало зрозуміліше, чому перший період розвитку людини, під час якого формується характер, найбільш важливий. Саме цей вік вимагає особливої допомоги, і всякі перешкоди, які чинили дитині, буде тільки зменшувати можливості його творчої праці. Відтепер ми станемо допомагати дитині не тому, що вона – істота маленька і слабка, але саме тому, що вона володіє величезною творчою енергією. Однак його енергія вкрай вразлива, тому, щоб не послабити і не пошкодити її, їй потрібен люблячий і вмільний захист. Саме цій енергії ми і хочемо допомогти, а зовсім не маленькій дитині, не його безпорадності. Ця енергія належить неусвідомленому розуму, який повинен стати свідомим за допомогою роботи і досвіду, набутого в навколишньому просторі. Дитячий розум відрізняється від дорослого тим, що дорослі не можуть підступитися до нього зі звичайним вербальним навчанням, вони не можуть безпосередньо втручатися в процес переходу від неусвідомленого до усвідомленого і в процес створення людських здібностей. У процесі свого розвитку дитина не тільки набуває людські здібності, силу, розум і мовні навички, вона в той же час пристосовується до навколишніх умов.

Перший період життя людини – період адаптації. Біологічна пристосовність дитини проявляється в тому, що єдиним місцем, де йому хочеться жити, стає місце його народження, а єдиною мовою, якою він вільно володіє, – мова його батьків. Опинившись в чужій країні, дорослий ніколи не освоїться в ній так, як це зможе зробити дитина. Адаптацію здійснює дитина, а дорослий згодом виявляється підготовленим, тобто пристосованим. Він відчуває свій зв'язок з рідним краєм, він схильний любити його і відчувати його чарівність, і тому не знаходить собі світу і спокою на чужині. Немає нічого важливішого цієї абсорбуючій здатності дитячої психіки, яка формує людину і пристосовує її до будь-яких соціальних умов, до будь-якого клімату, до будь-якій країні. Всі моральні і соціальні риси, складові цілісності особистості, всі кастові та інші особливості, властиві типовому

італійцеві чи типовому англійцю, – всі вони формуються у людини в дитинстві за допомогою тієї загадкової психічної сили, яку вчені називають «мнемо». Вона ж бере участь і в формуванні особливої пластики рухів, властивої саме цьому народу. Дитина фіксує в собі і інші особливості навечно, і навіть якщо згодом людина спробує свідомо подолати їх, все одно на рівні підсвідомості щось залишається, оскільки не можна повністю зруйнувати те, що закріплено в нас з дитинства. «Ця «мнеме», яку можна розглядати як вищий прояв природної пам'яті, не тільки формує відмінні риси індивідуума, але і забезпечує їх життестійкість: як певні рухи назавжди запам'ятовуються нашими суглобами, так і властивості, сформовані дитиною, залишаються назавжди властивими особистості, надаючи кожній людині неповторну індивідуальність.» [2]

Серед ряду інших здібностей, які забезпечують успіх діяльності музиканта, художника, архітектора, письменника, конструктора, сенсорним здібностям належить чільне місце. Вони дають можливість з особливою глибиною, чіткістю і точністю вловлювати і передавати найтонші нюанси форми, кольору, звучання й інших зовнішніх властивостей предметів і явищ.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її сприйняття і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення у просторі, а також запах, смак і т.д. З розвитком сенсорики (від лат. *sensus* – відчуття) у дитини з'являється можливість оволодіння естетичними цінностями в природі і суспільстві. Із сприйняття предметів і явищ навколишнього світу починається пізнання, тому сенсорні здібності є фундаментом розумового розвитку. *Сенсорні здібності* – це функціональні можливості організму, які забезпечують відчуття і сприйняття людиною навколишнього світу і самої себе. У розвитку сенсорних здібностей важливе місце належить засвоєнню сенсорних еталонів. *Сенсорні еталони* – загальноприйняті зразки зовнішніх властивостей предметів. Як сенсорні еталони кольору виступають сім кольорів спектру і їх відтінки за насиченістю, як еталони форми – геометричні фігури, величини – метрична

система мір і т.д. *Відчуття* – це відображення окремих властивостей предметів, які безпосередньо діють на органи відчуттів (на аналізатори зору, слуху, дотику, нюху й інші). *Сприйняття* – цілісне відображення зовнішнього матеріального предмета чи явища, що безпосередньо діє на органи відчуттів. З допомогою зорового аналізатора люди сприймають такі властивості як форма, колір, величина; з допомогою смакового аналізатора визначають, кислі ці фрукти чи солодкі і т.д. *Уявлення* – чуттєвий образ явища чи предмета, який у цю мить не сприймається, але був сприйнятий раніше у тій чи іншій формі. На підставі таких уявлень людина може описувати властивості предмета чи явища, відсутнього у цю хвилину [17].

З раннього віку діти зустрічаються з багатоманітним форм, кольорів й інших властивостей предметів, зокрема іграшок і предметів домашнього вжитку. Знайомляться вони і з творами мистецтва – живописом, музикою, скульптурою. І, звичайно, кожна дитина, навіть без спеціального тренування сенсорних здібностей, так чи інакше сприймає усе це. Проте, коли таке засвоєння відбувається стихійно, воно часто виявляється поверховим, неповноцінним. Тому краще, щоб процес розвитку сенсорних здібностей здійснювався цілеспрямовано.

У кожному віці сенсорний розвиток має свої завдання. У 2-4 роки основна увага у сенсорному вихованні повинна бути звернена на сприйняття форми, величини і кольору. І це не випадково, адже саме ці властивості мають головне значення для формування зорових уявлень про предмети і явища дійсності. Правильне сприйняття форми, величини і кольору необхідне для засвоєння багатьох навчальних дисциплін в школі, від нього залежить і формування здібностей до багатьох видів творчої діяльності.

Цілеспрямований розвиток сенсорних здібностей у цьому віці повинен охоплювати такі етапи: 1) формування сенсорних еталонів стійких, закріплених у мовленні уявлень про кольори, геометричні фігури і співвідношення за величиною між кількома предметами; 2) навчання способів обстеження предметів, а також уміння розрізняти їх форми, колір та

величину і виконувати усе складніші окомірні дії; 3) розвиток аналітичного сприйняття: вміння орієнтуватися в поєднаннях кольорів, розмежовувати форму предметів, виділяти окремі вимірні величини.

Висновки до розділу 2

Організація освітнього процесу в групах вільного виховання набуває за рахунок «підготовленого середовища». Найважливіша мета підготовленого навколишнього середовища – зробити дитину максимально незалежним від дорослого. А саме: дозволити дитині робити все самому – жити своїм власним життям, не вдаючись щохвилини до допомоги дорослих. Таким чином, підготовлене оточення – це таке середовище, в якій активність дитини поступово збільшується, а активність вчителя поступово зменшується. Поки дитина залежить від дорослих, вона не може розвиватися повноцінно, розвивати свої навички. У підготовленому просторі – дитина впевненіше керує своїм життям, при цьому усвідомлюючи свої сили. Найголовніше завдання – виключити залежність від дорослого, і допомогти дитині досягти досконалості своїми власними силами. У підготовленому навколишньому середовищі знаходять місце тільки ті речі, які допомагають розвитку. Також у підготовленому середовищі набувають чинності сенситивні періоди дитини – це періоди які виникають в ході розвитку всіх дітей, вони універсальні, незалежно від раси, національності, темпів розвитку, культурних відмінностей і т.п. Вони індивідуальні, якщо мова заходить про час їх виникнення і тривалості у конкретної дитини.

Значення відкриття «сенситивних періодів» в педагогіці велике. Знання закономірностей дитячого розвитку дозволяє по-іншому організувати педагогічний процес. Більшу довіру до внутрішніх закономірностей розвитку дитини і створення необхідних умов для їх реалізації, динамічний підхід – ось ті основні завдання вихователя, які впливають з теорії Марії Монтесорі.

З раннього віку діти зустрічаються з багатоманітням форм, кольорів й інших властивостей предметів, зокрема іграшок і предметів домашнього вжитку. Знайомляться вони і з творами мистецтва – живописом, музикою, скульптурою. І, звичайно, кожна дитина, навіть без спеціального тренування сенсорних здібностей, так чи інакше сприймає усе це. Проте, коли таке

засвоєння відбувається стихійно, воно часто виявляється поверховим, неповноцінним. Тому краще, щоб процес розвитку сенсорних здібностей здійснювався цілеспрямовано.

Цілеспрямований розвиток сенсорних здібностей у цьому віці повинен охоплювати такі етапи: 1) формування сенсорних еталонів стійких, закріплених у мовленні уявлень про кольори, геометричні фігури і співвідношення за величиною між кількома предметами; 2) навчання способів обстеження предметів, а також уміння розрізняти їх форми, колір та величину і виконувати усе складніші окомірні дії; 3) розвиток аналітичного сприйняття: вміння орієнтуватися в поєднаннях кольорів, розмежовувати форму предметів, виділяти окремі вимірні величини.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО – ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ М.МОНТЕССОРІ У ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

3.1. Зріз показників рівня сенсорного розвитку дітей раннього віку

Важливою передумовою сенсорного розвитку дитини дошкільного віку в ЗДО є врахування особливостей організації цього процесу. Для більш повного розуміння вищезначених особливостей, нами було проаналізовано досвід роботи закладу дошкільної освіти «Монтессорі Фемелі», м.Черкаси.

На території дитячого навчального закладу знаходяться: ігрові майданчики, а в приміщенні знаходяться: групові кімнати; ігрова кімната (де проходять заняття з фізичної культури); кабінети завідувача, методиста, медичного працівника; їдальня.

У ЗДО «Монтессорі Фемелі» педагогічний колектив вважає, що для уникнення ускладнень і забезпечення успішного розвитку сенсорних відчуттів дитини варто забезпечувати поступовий перехід – від розвитку простих відчуттів (в які входять розвиток зорового відчуття (форма, розмір, колір), тактильного відчуття, слухового, а також відчуття нюху) до комплексних (в які входять розвиток баричного і стереогностичного відчуттів). Можна виділити наступні етапи навчально-виховної роботи ЗДО «Монтессорі Фемелі»:

- підготовчий етап (підбір дидактичного матеріалу; формування навколишнього середовища класу);
- етап роботи (проведення індивідуальних і групових (2-3 дитини) занять; планування індивідуальних презентацій по кожній дитині);
- етап спостережень (заповнення бланків спостереження);
- етап аналізу і висновків (бланк аналізу спостереження).

Найбільш важливим етапом у роботі дошкільного закладу під час сенсорного розвитку дітей є підготовчий етап. У ЗДО в період сенсорного

розвитку дитини педагогічний колектив намагається комплексно спланувати роботу так, щоб врахувати всі моменти розвитку дитини. Правильне планування та проведення цього етапу надає змогу належно готувати дитину до вступу у зону сенсорики, різнобічно заохочувати та підтримувати її у цей період, формувати у дитини позитивне ставлення до зони сенсорики.

Педагогічний колектив ЗДО «Монтессорі Фемелі» на підготовчому етапі сенсорного розвитку дитини займається наступним: вивчення науково-педагогічної, методичної, літератури з сенсорного розвитку дітей; характеристика вікових особливостей дітей; створення стимулюючого, предметно-розвиваючого середовища, в якому дитина почувала б себе комфортно і захищено.

На етапі роботи здійснюється:

- розвиток координації рухів тіла, загальної та дрібної моторики;
- збагачення досвіду і знань дітей про навколишній світ.

На етапі спостереження проводиться спостереження за дітьми, що вкладає наступні етапи:

- 1) спостереження за дитиною на початку відвідування садочку (Додаток В);
- 2) планування індивідуальних презентацій за результатами спостереження по кожній дитині (Додаток Д);
- 3) графік спостережень за дітьми групи тоддлер 2019 –2020 р.р. (Додаток Е).

На етапі аналізу і висновків проводиться:

- опрацювання результатів і бланків аналізу спостереження за три місяці за розвитком дитини (Додаток Ж);
- індивідуальна робота з дітьми;
- бесіди з батьками щодо проведення ними корекційно-розвивальних занять з дітьми.

Експериментальна робота проводиться в три етапи. *Перший етап* включає в себе первинну діагностику, яка проходить за такими напрямками:

- характеристика батьками емоційно-фізичного стану своїх дітей в родині (анкети для батьків – Додаток Б);
- спостереження вихователем за дитиною в період адаптації (Додаток В);
- планування індивідуальної презентації по дитині (Додаток Д).

Після спостережень і індивідуальної роботи з дитиною основне завдання – не лише інформувати батьків про особливості розвитку їх дитини, але і наведення рекомендацій, щодо застосування вправ для розвитку координації рухів тіла, дрібної та крупної моторики.

Другий етап роботи має практичний характер – презентацію матеріалу (заняття) та індивідуальне опрацювання цього матеріалу кожною дитиною.

На третьому етапі роботи здійснюється візуальне спостереження за дитиною, що дозволяє зробити висновки про результати впровадженого методу «вільного виховання» (Додаток Ж).

У закладі дошкільної освіти «Монтессорі Фемелі» працює чотири групи: дві групи раннього віку – тоддлер клас (1,5 -3 роки) – одна група на повний день, одна група на пів дня; дві групи повного дня для дошкільнят (3-6 років). Правомірною підставою для здійснення магістрантом цього експерименту є Додаток А.

Для нашої експериментально-дослідної роботи ми обрали групу дітей раннього віку тоддлер класу (10 осіб), віком від 1,5 до 3 років.

1. Даня Ш. (1 рік і 10 місяців);
2. Міша Л. (1 рік і 10 місяців);
3. Ілля П. (1 рік і 10 місяців);
4. Олівія Ц. (2 роки);
5. Регіна А. (2 роки);
6. Аліса Ч. (2 роки і 5 місяців);
7. Уляна Б. (2 роки і 9 місяців);
8. Марія П. (2 роки і 9 місяців);
9. Назар М. (3 роки);

10.Максим Б. (3 роки);

Проведення експериментального дослідження тривало близько шести місяців перебування дітей в дитячому садку.

3.2. Організація і проведення експериментального дослідження щодо сенсорного розвитку дітей раннього віку

Організація роботи буде включати в себе три ланки дослідження сенсорного розвитку дитини.

1. Знайомство дитини з простими відчуттями сенсорного розвитку (заняття).
2. Знайомство дитини з комплексними відчуттями сенсорного розвитку (заняття). Збагачення досвіду і знань дітей про навколишній світ, через сенсорні відчуття і розвиток мови.
3. Опрацювання результатів і бланків аналізу спостереження за розвитком дитини

Знайомство дитини з простими відчуттями сенсорного розвитку (заняття)

У адаптаційний період діти раннього віку особливо потребують проявів уваги і чуйності до них від вихователя. Тому вимогливість має бути помірною, а похвала й заохочення різноманітними. Важливо конкретизувати й уточнювати бажання дитини. Так дитині буде легше налагодити контакт з собою та своїми потребами.

Кожен матеріал містить складність різного ступеня. Але всі разом матеріали зв'язані між собою і утворюють єдине ціле. Тематичне планування матеріалу проводжу протягом року та узгоджую із сезонними явищами, а також із програмою ознайомлення з навколишнім. Важливим чинником у плануванні занять та повсякденної роботи є ознайомлення дітей з кольором, формою, величиною предметів є принцип послідовності, що передбачає

поступове ускладнення завдань. Під час навчальної форми організації сенсорне виховання планує у тісному взаємозв'язку з усіма іншими видами роботи. Засобами реалізації сенсорного виховання в сучасній системі навчально-виховної діяльності є заняття та міні-заняття; дидактичні ігри та вправи. Принципом послідовності обумовлюється й ознайомлення дітей спочатку із цілком відчутними сенсорними властивостями – величиною й формою предметів, які можна обстежувати шляхом обмацування, а вже потім із такою сенсорною властивістю, як колір, орієнтування на яку можливе тільки в плані зорового сприйняття. Важливим принципом організації процесу навчання є систематичність. Особливої уваги потребує питання про повторюваність занять: період раннього дитинства характеризується надзвичайно швидкими темпами розвитку, і до кожного вікового мікроперіоду слід підходити уважніше. Заняття на повторення відрізняється від основного заняття. Проста повторюваність одних і тих самих завдань може призвести до механічного, ситуативного запам'ятовування, а не до поступального розвитку розумової активності на заняттях. Опанування нових орієнтовних дій призводить до того, що сприйняття стає більш детальним, повним і точним. Дитина сприймає предмет із погляду різних властивих йому ознак.

Все вищезазначене дозволяє говорити про надзвичайну актуальність та значущість сенсорного виховання дітей в ранньому віці, необхідність максимального врахування психофізіологічних особливостей розвитку дитини в процесі створення оточуючого її предметно-ігрового середовища. Для вдосконалення роботи вихователя розробляється план групової роботи на навчальний рік (Додаток И), в якому вихователь ЗДО «Монтессорі Фемелі» прописує роботу з дітьми по місяцях в зоні сенсорики, а також графік спостережень (Додаток Е). Аналізуючи план групової роботи (Додаток И) на навчальний рік в зоні сенсорики з вересня та жовтня починається робота з простими відчуттями: розвиток зорового відчуття (форма, розмір, колір).

На прикладі заняття №1 ми будемо досліджувати знайомство дітей з формами (геометричними), на прикладі заняття №2 – досліджуємо вивчення основних кольорів і пошук пар для кольорів – обидва заняття направлені на знайомство дітей з простими відчуттями. На прикладі заняття №3 будемо знайомити дітей з комплексними відчуттями – розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильного і м'язових почуттів, але без зору.

Заняття №1. Площинні геометричні фігури (номенклатура)

Вік: 1,5 роки +

Матеріал: дерев'яні дошки з отворами для геометричних фігур; геометричні фігури: коло, квадрат, трикутник.

Мета: знайомство з формами; навчити дитину добирати вкладки відповідно до отворів, орієнтуючись на форму; розвиток дрібної моторики пальців; співвідношення предметів за величиною.

Хід презентації

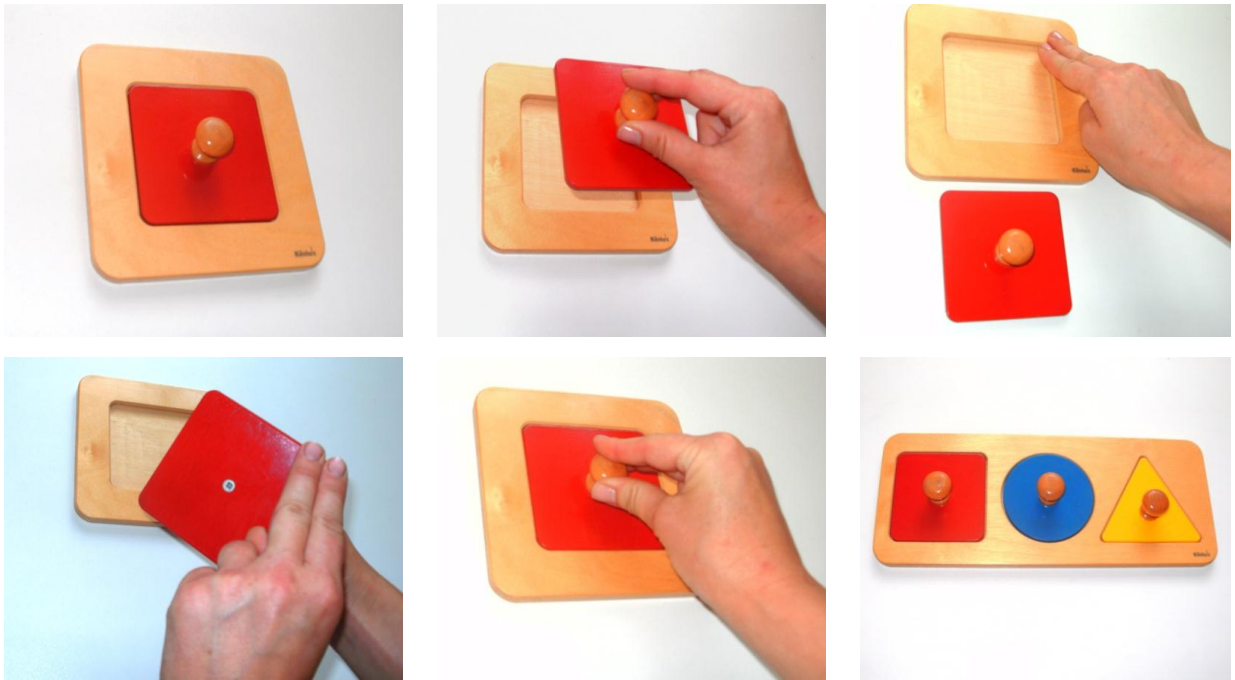
- Запросіть дитину.
- Принесіть матеріал на стіл.
- Візьміть геометричну форму, захопивши держачок трьома пальцями лівої або правої руки (в залежності від того, яка рука у дитини домінуюча), і покладіть геометричну форму на стіл перед решіткою.
- Огляньте порожню решітку.
- Вказівним та середнім пальцем обведіть отвір, потім проведіть по контуру геометричної фігури.
- Розмістити геометричну фігуру в отвір.
- Запросіть дитину виконати цю вправу самостійно. Кількість повторень за бажанням дитини.
- Коли дитина закінчила, поверніть матеріал на полицю.

(Для дітей старшого віку можна використати трьох етапний урок).

Точки інтересу: розміщувати геометричні форми у отвори.

Контроль помилок: візуальний.

Мова: коло, квадрат, трикутник.

На протязі вересня місяця заняття №1 було індивідуально опрацьовано з кожною дитиною. Результати спостереження показали, що деякі діти не засвоїли правильний алгоритм цього заняття, деякі відображали чітко хід презентації, а також правильно називали геометричні форми. Результати наведені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Результати за вересень місяць

І.П. Дитини	Вік	Розмістили в отвір	Не розмістили в отвір	Назвали назви геометричних форм
Даня Ш.	1,10	–	+	назвав тільки коло
Міша Л.	1,10	–	+	–
Ілля П.	1,10	+/-		–
Олівія Ц.	2	+/-		плутає трикутник і квадрат
Регіна А.	2	–	+	назвала тільки коло
Аліса Ч.	2,5	+		+
Уляна Б.	2,9	+		+
Марія П.	2,9	+		+
Назар М.	3	+		іноді плутає трикутник і квадрат назви
Максим Б.	3	+		+

Аналізуючи результати, які ми отримали, ми бачимо, що Даня Ш., Міша Л. і Регіна А. – зовсім не розміщують геометричні форми у отворах, їм необхідно повторити алгоритм заняття, що і відображено у бланку планування індивідуальних презентацій (Додаток). Згідно з віковим мовленнєвим розвитком, мова у Міші Л. та Іллі П. не достатньо сформована, у цих дітей маленький словниковий запас, вони допомагають жестами і мімікою, інтонаціями голосу і окремими вигуками. Олівія Ц. плутає трикутник і квадрат, як назви, так і отвори – запланувала провести з нею трьох ступеневий урок. Трьох ступеневий включає в себе три ступня: перший ступінь (I): вихователь вказує на предмет і ясно та чітко вимовляє його назву. Другий ступінь (II): вихователь каже назву предмета, дитина повинна показати предмет і дати його вихователю. Повторення має бути багаторазовим і враховувати інтерес дитини до руху. Третій ступінь (III): вихователь показує на предмет і просить назвати його. Включає мову дитини. Дитина тепер знає і предмет, і його назву. Коротко трьохступеневий урок можна зобразити так: I. Це – II. Дай мені... III. Що це? Назар М. іноді плутає назви трикутника і квадрата – також запланувала 3-х ступеневий урок. За жовтень і листопад місяці з дітками у котрих виникли помилки було опрацьоване це заняття і результати наведені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Результати за листопад місяць

І.П. Дитини	Вік	Розмістили в отвір	Не розмістили в отвір	Назвали назви геометричних форм
Даня Ш.	1,10	+/-		плутає трикутник і квадрат
Міша Л.	1,10	+		-
Ілля П.	1,10	+		-
Олівія Ц.	2	+		+
Регіна А.	2	+/-		плутає трикутник і квадрат
Назар М.	3	+		+

Аналізуючи результати, які ми отримали у листопаді, ми бачимо, що дітки почали краще орієнтуватися у понятті геометричні форми, розміщують у отвори правильно, тільки двоє Даня Ш. та Регіна А. плутають трикутник і квадрат (коли не дуже сконцентровані на роботі) як назву, так і отвори – запланувала провести індивідуально з кожною дитиною 3-х ступеневий урок – це надасть позитивні результати і з часом ці дітки запам'ятають чітко назви геометричних фігур і їх отвори.

Також на протязі вересня місяця проводимо з дітками заняття №2.

Заняття №2. Кольорові мотушки

Вік: 2,5 -3 роки.

Опис матеріалу: коробка з трьома парами табличок: червоного, синього, жовтого кольорів (короткі сторони табличок мають білі планки); серветка для роботи на столі (не обов'язково).

Пряма мета: вивчення основних кольорів; пошук пар для кольорів.

Непряма мета: розвиток сприйняття кольорів; підготовка до роботи за програмою «Мистецтво».

Хід презентації

Етап 1

- Запросіть дитину до роботи. Підійдіть разом з дитиною до матеріалу та дайте назву: «Кольорові мотушки». Примітка: працювати з матеріалом можна як на столі, так і на підлозі.
- Принесіть спочатку килимок, потім коробку з матеріалом на робоче місце.
- Розгорніть килимок, поставте коробку перед дитиною, зніміть кришку і покладіть її під коробку.
- Дістаньте мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями», тримаючи їх за білу планку, і покладіть на стіл або на килимок у випадковому порядку.
- Порожню коробку приберіть у верхній правий кут стола або килимка (над верхнім правим кутом серветки).

- «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будь-якого кольору).
- Візьміть одну з них, наприклад, червону і покладіть її в лівий верхній кут стола або килимка таким чином, щоб білі планки розташовувалися горизонтально. Візьміть наступну мотушку, порівняйте з першою. Якщо вона інша за кольором, покладіть її під першою.
- Якщо ця мотушка однакова, покладіть її праворуч від першої, скажіть: «Пара». Візьміть наступну мотушку і, здійснюючи порівняння з кожною мотушкою без пари, підберіть відповідну пару. Складіть мотушки по одній у коробку, тримаючи їх вказаним вище способом.
- Закрийте коробку, поверніть матеріал на полицю.

Етап 2. Номенклатурний урок

- Візьміть по одній мотушці кожного кольору.
- Передбачаючи життєвий досвід дитини, спитайте які кольори вона знає.
- Проведіть номенклатурний урок з поняттями, які невідомі дитині.

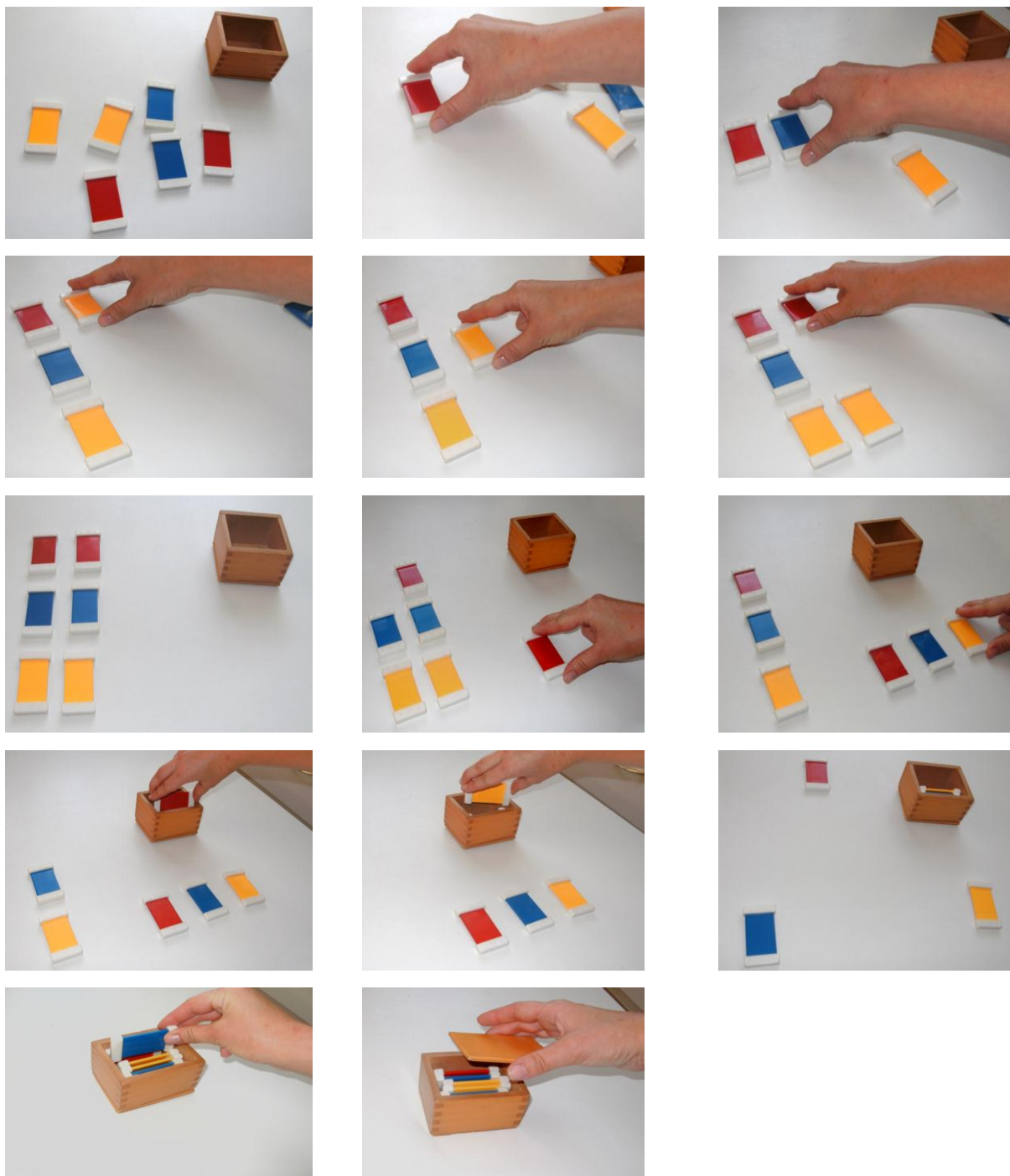
Точки інтересу: використання руху захват "щипцями"; взяття мотушок за білу планку.

Контроль помилок: візуальний.

Додаткові вправи: викласти по одній мотушці з пари, інші мотушки розкласти по класу. Вчитель пропонує дитині принести мотушку відповідного кольору до пари. Роздати дітям кольорові мотушки, запропонувати розібрати по парах. Сортування предметів за кольором (3 пари).

Мова: червоний, синій, жовтий.

Презентація цього заняття проводилась груповими заняттями по 2-3 дитини, при чому складові груп були різновікові. Результати спостереження показали, що дітки старшого віку засвоюють матеріал набагато швидше і впевненіше, а дітки молодшого віку спостерігають за діями старших діток і намагаються відтворити послідовність цього заняття (результати наведені у таблиці 3.3). Різновікова група (це один із принципів М.Монтессорі) важлива для формування соціальних навичок взаємодії, вміння радитись і отримувати допомогу від старших, а також радити і допомагати меншим. У такій групі

дитина не відчуває необхідності постійно порівнювати себе з іншими, щоб «бути рівною». Спілкування старших і молодших за віком дітей є також чинником комунікативного розвитку, виховання таких рис, як невимушеність, відповідальність; розвитку активності, механізмів самоконтролю поведінки.

Таблиця 3.3

Результати за вересень місяць

І.П. Дитини (група)	Вік	Склали «мотушки» парами	Назвали назви кольорів
I група			
Даня Ш.	1,10	–	–
Максим Б.	3	+	+
Олівія Ц.	2	+	+/-
II група			
Назар М.	3	+	+
Міша Л.	1,10	–	–
Регіна А.	2	+	+/-
III група			
Марія П.	2,9	+	+
Ілля П.	1,10	+	–
IV група			
Аліса Ч.	2,5	+	+
Уляна Б.	2,9	+	+

За результатами, які наведені у таблиці 3.3 ми бачимо, що в I-ій групі Даня Ш. не складає «мотушки» парами і не називає за кольорами, Олівія Ц. плутає назви «червоний» і «синій». В II-ій групі Міша Л. не складає парами і не називає кольори (згідно з віковим мовленнєвим розвитком мова не достатньо сформована), а Регіна А. плутає «синій» і «червоний» кольори. У III-ій групі Ілля П. не називає кольори (згідно з віковим мовленнєвим розвитком мова не достатньо сформована). З Олівією Ц. та Регіною А. запланувала 3-х ступеневий урок по закріпленню кольорів, а з Мішею Л. і Данею Ш. продовжувати опрацьовувати це заняття на складання парами, а

також продовжуємо формувати активний і пасивний словниковий запас. Працюючи з дітками у котрих виявилися раніше помилки в роботі на протязі жовтня і листопада, ми отримала наступні результати наведені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Результати за вересень місяць

І.П. Дитини (група)	Вік	Склали «мотушки» парами	Назвали назви кольорів
I група			
Даня Ш.	1,10	+	+/-
Олівія Ц.	2	+	+
II група			
Міша Л.	1,10	+	-
Регіна А.	2	+	+
III група			
Марія П.	2,9	+	+
Ілля П.	1,10	+	-

З наведених результатів ми бачимо, що кількість разів у повторюванні для діток раннього віку дає особливий результат – вони закріплюють результат і тим самим пізнають навколишнє. Дитина любить часто повторювати свою роботу і закінчує свою діяльність лише тоді, коли задовольнить власну активність.

Аналізуючи ці результати (Додаток Л) ми можемо зробити висновок, що на другому році життя важливо познайомити дитину з усією різноманітністю властивостей предметів: формами, кольорами, розмірами тощо. Дії з предметами слід організувати так, щоб дитина досягла необхідного результату зіставляя предмети за формою, розміром, встановила їх схожість або відмінність. Дитина 3-го року життя вже знає, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, які слід враховувати при виконанні найрізноманітніших дій.

Знайомство дитини з комплексними відчуттями сенсорного розвитку (заняття)

У процесі роботи з матеріалом дитина накопичує свій сенсорний досвід: повторює дії, вправляється в певних рухах; використовує варіанти і комбінації в роботі, розвиває свої творчі здібності; збагачує активний словник (прикметники і ступеня їх порівняння). Коли у дитини сформувалися певні поняття форми, розміру, кольору, починаємо знайомити дитину з комплексними відчуттями сенсорного розвитку: термічне почуття, баричне та стереогностичне (розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильного і м'язових почуттів, але без зору) відчуття.

Заняття №3. Чарівна торбинка

Вік: 2,5 роки.

Опис матеріалу: гарна, приваблива торбинка розміром приблизно 12 х 16 см, в якій багато різноманітних цікавих речей (не має значення, що саме – чим дивовижніше, тим краще. Це можуть бути різні мініатюрні речі: ключ, мармур, соснова шишка, глечик, ложечка, гаманець для монет, брошка тощо). Час від часу змінюйте вміст торбинки. Фетровий килимок. Необхідною умовою роботи є знайомство дитини з усіма предметами і знання їх назв.

Пряма мета: розвиток стереогностичного відчуття.

Непряма мета: стереогностичні асоціації до предметів навколишнього середовища.

Хід презентації

- Запросіть дитину пограти в цікаву гру.
- Запропонуйте дитині розгорнути килимок (можна працювати як на столі, так і на килимі).
- Наголосіть, що вміст цієї торбинки – таємниця.
- Засуньте обидві руки в торбинку та виберіть будь-який предмет. Маніпулюйте предметом у торбинці, щоб відчути його вагу, форму та фактуру.

- Опишіть або назвіть предмет, перш ніж виймати його.
- Вийміть предмет з торбинки і перевірте відповідність між ним і описом.
- Покладіть предмет на килимок.
- Продовжить, доки всі предмети з торбинки не будуть вийняті.
- Поверніть всі об'єкти, промовляючи їх назви, у торбинку.

Точки інтересу: не виймати предмети з торбинки, поки вони не будуть описані.

Контроль помилок: візуальний: дитина може побачити, що названий предмет не відповідає тому, що вона виймає з торбинки.

Додаткові вправи: використовуйте дві торбинки з ідентичними предметами: підбирайте відповідні предмети з кожної торбинки.

Мова: назви предметів, які містяться у торбинці.

Це заняття проводилось в маленьких групах по 2-3 дитини. Спостерігаючи за обличчям діток робота їм сподобалась, вони охоче грали в гру «Вгадай, що за предмет у торбинці». Після презентації цього матеріалу дітки обирали цю роботу самостійно. Завдяки цій роботі у дітей раннього віку формуються знання розпізнавання предметів за допомогою одночасної участі тактильного і м'язових почуттів, але без зору, а також формування активного і пасивного словникового запасу.

Збагачення досвіду і знань дітей про навколишній світ, через сенсорні відчуття і розвиток мови

Зона сенсорики тісно пов'язана з усіма зонами класу. Сенсорна зона – розвиває весь комплекс органів відчуттів, завдяки яким дитина знайомиться і пізнає навколишній світ, вчиться володіти своїм тілом, готує себе до більш складної інтелектуальної діяльності. У цій зоні дитина отримує необхідні навички і вміння, збільшує свій словниковий запас і розширює світогляд. Якщо розвиток дрібної моторики відповідає віку, то й мовленнєвий розвиток знаходиться у межах норми. Якщо розвиток рухів пальців відстає, то затримується і мовленнєвий розвиток. Формування мовленнєвих зон кори головного мозку здійснюється під впливом кінестетичних імпульсів від пальців рук. Тому тренування пальців рук впливає на розвиток активного мовлення. Коли дитина робить ритмічні рухи пальцями одночасно з промовлянням віршованого тексту значно підвищується узгодженість лобної і скроневої частин мозку, де знаходяться моторний і смисловий мовні центри; стимулюється розвиток мовлення; підвищується мовленнєва активність; розвивається спостережливість, увага, пам'ять, уява дитини.

Дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, вміє логічно мислити, в неї достатньо розвинуті пам'ять, увага, зв'язне мовлення. Недостатній розвиток зорового сприймання, уваги та, зокрема, дрібної моторики, призводить до виникнення негативного ставлення до навчання. У ЗДО «Монтессорі Фемелі» приділяють значну увагу вправам, іграм, різноманітним завданням на розвиток дрібної моторики та координацію рухів руки – це розв'язує одночасно декілька завдань: по-перше, вплив на загальний інтелектуальний розвиток дитини; по-друге, покращує розвиток мовлення дитини; по-третє, готує дитину до оволодіння навичкам письма. Адже засвоєння самої техніки написання літер потребує злагодженої роботи дрібних м'язів усієї руки, а також розвиненої слухової уваги.

Опрацювання результатів і бланків аналізу спостереження за розвитком дитини

На підставі первинної діагностики за нашими спостереженнями (Додаток В) склали висновок, у якому дається попередня оцінка самообслуговування на адаптаційний період кожної дитини та на кінець експериментального дослідження (Додаток К). Отже, оцінка емоційного стану, діяльності дітей, навичок взаємин з дорослими та однолітками, навичок самообслуговування дозволили визначити, що на початку адаптаційного періоду рівень був достатньо низький. На протязі експерименту пізнавальна активність до дидактичного матеріалу стала набагато більша і рівень самообслуговування значно виріс. Опрацював бланки спостереження (аналіз за три місяці) по кожній дитині (Додаток Ж) і на основі цих спостережень ми дослідили психоемоційний стан дітей і їх поведінку під час предметно-ігрової діяльності, оскільки саме цей вид діяльності є провідним в ранньому віці та є найбільш ефективним, ми можемо зробити наступні висновки: на другому році життя важливо познайомити дитину властивостями предметів: формами, кольорами, розмірами тощо. Дитина 3-го року життя вже знає, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, які слід враховувати при виконанні найрізноманітніших дій. (Додаток Л).

Робота з матеріалом потребує точних рухів, які сконцентровують увагу дитини. Внутрішня концентрація є феномен, який проживається всіма дітьми і є життєво необхідна для розвитку людини. Користуватися сенсорними матеріалами дитина починає вже у ранньому віці. Дорослішає і формуючи певні знання і навички дитина поступово переходить із класу «Тоддлер» (1,5 – 3 роки) до класу «Дошкільнят» (вікова група 3-6) де спершу їй пропанують дерев'яні блоки з вкладними циліндрами розміри яких змінюються у певній послідовності. Також серед сенсорних матеріалів класу «Дошкільнят» (вікова група 3-6) є дидактичний матеріал М.Монтессорі: «Рожева вежа» (сприяє засвоєнню понять «великий », «маленький », розвитку окоміру), «Коричневі

сходини» (формує уявлення про поняття «товстий », «тонкий », розвиває окомір), «Червоні штанги» (для засвоєння понять «довгий», «короткий», розвитку окоміру), слухові й смакові коробочки (відповідно для розвитку слухових і смакових відчуттів), геометричні тіла (для ознайомлення дитини з науковими назвами та ознаками об'ємних тіл) та ін. Мала дитина любить часто повторювати свою роботу і закінчує свою діяльність лише тоді, коли задовольнить власну активність. І ніколи не слід заважати дитині чи зупиняти її, коли вона робить свої справи, спокійна і щаслива, знову і знову. Очевидно тому, щоб досягти внутрішнього задоволення.

Відносно занять, то вони даються лише тоді, коли дитина вже займалася з матеріалом. Колективні заняття дають другорядну роль, першочергова роль відводиться заняттям індивідуальним. Властивості заняття Монтесорі: простота, об'єктивність, чіткість. Особа вихователя повинна відступати на задній план, а на передньому плані тільки той предмет, на який треба звернути увагу дитини. Послідовність дій при роботі з матеріалом повинна бути чітка. Як тільки дитина зрозуміла заняття, вона переходить до самостійної роботи, а вихователь спостерігає за нею з деякої відстані. Якщо дитина після проведеного заняття працює з матеріалом неправильно, її ні в якому разі не слід виправляти. Треба заново повторити заняття пізніше, в більш сприятливий момент. Вихователю слід заохочувати і підбадьорювати, але ніколи не заставляти.

3.3 Методичні рекомендації для вихователів та батьків в контексті досліджуваної тематики

Дитинство – це дійсно дуже важливий період, тому що якщо ми хочемо прищепити людям новий спосіб мислення, якщо ми бажаємо якимось змінити або поліпшити звичаї своєї країни, якщо ми хочемо, щоб характерні риси нашого народу проявилися ще більше, інструментом нашого впливу повинна бути дитина, оскільки можливості впливу на дорослих вельми обмежені. І

якщо ми дійсно прагнемо поліпшити умови життя людей, підняти їх рівень культури, то дитина допоможе нам досягти цієї мети.

Найбільший вплив на дітей ми можемо надавати за допомогою особливої організації навколишньої обстановки: малюки абсорбують її, вбирають в себе все, що можливо взяти з неї, як би втілюють її в собі. Дитина з його безмежними можливостями дійсно може змінити вигляд людства, оскільки сам же його і створює. Дитина дарує нам величезну надію і нове бачення проблем, які стоять перед нами: можливо, за допомогою навчання нам вдасться досягти більшого взаєморозуміння, більшого благополуччя і більшої духовності людей.

Головний подарунок Монтесорі світу це те, що вона показала *чотири головні періоди розвитку*, які проходять всі люди незалежно від їх національності, культури, економічного або соціального статусу. Ігноруючи ці періоди, ми піддаємо себе на небезпеку. Вона показала нам, як забезпечити кожен період відповідним способом.

Перша стадія від 0 до 6 років, що включає до себе два етапи перетворення – від 0 до 3 років (період вбирає (несвідомого) розуму), а також від 3 до 6 років, це період, який вбирає (свідомого) розуму. Дитину від 0 до 3 років Марія Монтесорі характеризувала як «духовний ембріон». Свідомість дитини вбирає, як губка, вбирає інформацію з навколишнього середовища; абсолютно спонтанно, навіть не підозрюючи, що вона це робить. Тому найбільш придатною навколишнім середовищем, що сприяє оптимальному дитячому розвитку в цьому віці, є, безумовно, батьківський будинок і батьківська турбота. Саме в цій стадії формується найбільший інструмент людства – інтелект, а також інші психічні функції. У віці 3 – 6 років дитина, згідно точному образу Марії Монтесорі, є будівельником самого себе (сам себе з себе будує). Саме на цей час випадають періоди максимальної інтенсивності сенситивних періодів в його розвитку – мовному, сенсорному, соціальному, руховому. Ближче до кінця цього періоду за допомогою своїх органів почуттів дитина може пізнавати навколишній світ на рівні дорослого

– точніше, набагато тонше (якщо не пускати цей процес на самоплив, а надати дитині можливість тренувати свої органи чуття за допомогою сенсорного Монтессорі матеріалу). Дитина сприймає все свідомо за допомогою своїх рук. Тепер рука стає знаряддям інтелекту; саме завдяки діяльності рук дитина набуває новий досвід і в той же час продовжує розвиватися. Монтессорі пише: «Мислення розвивається через рух. Мислення і рух це єдине ціле. Вони – дві частини єдиного циклу; бажання – це основна енергія, без якої не може існувати психічне життя.»[4, стор. 4].

Друга стадія (від 6 до 12 років) є періодом тривалої стабільності. Дитина росте протягом тривалого часу, зберігаючи один і той же тип мислення і один і той же набір психологічних характеристик. Це період зростання без значних змін. Стадія розвитку від 6 до 12 років характеризується найбільш міцним розумовим та фізичним здоров'ям дитини. Це період відносного спокою і душевної рівноваги. У ці роки діти виконують величезну розумову роботу. На рівні мислення друга стадія розвитку дитини (від 6 до 12 років) відрізняється значним підвищенням здатності до осмислення різних фактів, що проявляється в самих різних випадках. У моральному відношенні це виражається в прагненні перевірити правильність або неправильність чийось дій. Період від 6 до 9 років М.Монтессорі називала – *дослідник навколишнього світу*. У цей період дітям стає все цікаво, цей образ підтверджують численні приклади: інтерес до можливостей збільшувального скла, а також небезпечних для життя хімічних дослідів з сіркою від сірників, дослідів з електрикою, вирощування рослин в домашніх умовах і багато іншого. Це і є природне для даного віку вираз пізнавальної активності – правда, в неадекватній формі. Та й де ж дитині навчитися адекватним формам, якщо основній масі батьків, просто не приходить в голову думка про те, щоб надати такій дитині можливість безпечно працювати в професійно оснащених хімічній і фізичній лабораторіях. Таким чином, для дитини віку 6 - 9 років розвиваюча зона, зона космічного виховання з її авто дидактичним Монтессорі-матеріалом

(математичним, біологічним, мовним) надає оптимальні умови для дослідження різноманітних явищ природи і культури за допомогою адекватних методів і відповідних приладів: хімічних явищ – за допомогою підходів, прийнятих в хімії, фізичних і біологічних – відповідно. І поступово дитина приходить до думки про те, що нема чого кожен раз починати свої дослідження з самого початку, а можна скористатися вже готовими знаннями з цього питання. Це і є особливість пізнавальної активності дитини у віці від 9 до 12 років, який Марія Монтесорі називала віком вчених. Саме в цей час дитину в першу чергу цікавлять готові знання, факти та інші. Причому черпати їх вона бажає не стільки з підручників, де міститься крім фактів безліч зайвих слів і інформації, скільки з ілюстрованих довідкових та енциклопедичних видань. Дитина в цьому віці з задоволенням вчиться працювати з каталогами в бібліотеці. Ось і виходить, що при сприятливих умовах (наприклад, в умовах Монтесорі школи) 12-річний підліток має реальну можливість вже володіти як адекватними способами пізнання явищ природи і культури, так і основними фактами – результатом діяльності попередніх поколінь. Дитина готова до виходу зі стін навчального закладу в реальне життя. У нього вже сформувався образ світу, образ себе і образ себе в цьому світі; знання такого підлітка є втіленими, практично застосованими і необхідними саме для цієї людини.

Третя стадія від 12 до 18 років – це період перетворень, який ділиться на період з 12 до 15 років (статеве дозрівання), а також з 15 до 18 років (підлітковий вік). Третя стадія від 12 до 18 років, характеризується глобальною спрямованістю людини на суспільство і пошук в ньому свого місця. Тут перший трирічний період від 12 до 15 років – по Монтесорі, вік організаторів. Згідно з логікою космічного плану, людина закономірно знаходить ще одну можливість посилити свої пізнавальні можливості, залучаючи для цієї мети організацію людей. Підлітку в цьому віці важливо набути соціального досвіду поза домом і навчального закладу, кращими умовами є умови якогось закритого виробництва – ферми, невеличкого

«заводу» і інші, де підліток має можливість поперемінно побувати на всіх посадах: від виконавських до керівних. Прагнення підлітків активно діяти, працювати і заробляти – це спонтанний протест проти необхідності лише просиджувати за шкільною партою штани. Тому природно, що людина віком 15 – 18 років Марія Монтесорі бачила активним соціальним учасником, який має робоче місце (у багатьох країнах – з неповним робочим днем), а у вільний час відповідно до власних інтересів зайнятий професійною підготовкою в коледжах, університетах. Одним словом, це найбільш підходящий вік для початку професійної кар'єри.

Четверта стадія від 18 до 24 років. Ця стадія характеризується закріпленням знань і навичок, а також часом для накопичення і отримання інформації. Мозок повністю дозрів. У віці 25 років завершується процес мієлінізації, і з мозку видалається вже майже половина дитячих синапсів. Приблизно після досягнення вісімнадцятирічного віку більше ніяких змін в розвитку людини не відбувається. Він просто стає старше.

Методичні рекомендації для педагогів «Тоддлер» класу по роботі з дітьми у зоні сенсоріки:

- спостерігаємо за процесом взаємодії дитини з матеріалом (концентрація уваги, особливості дотику, розглядання);
- за допомогою трьохетапного уроку відслідковуємо зміст активного і пасивного словникового запасу малюка;
- чітко, правильно називаємо одну якість, розмір, назву предмету, який презентуємо дитині;
- надаємо можливість дитині задіяти декілька аналізаторів при взаємодії з матеріалом (візуальні, аудіальні, тактильні, пропріоцептивні, баричні відчуття);
- пов'язуємо вивчення якості, ознак чи іншого сенсорного матеріалу з практичним досвідом дитини у взаємодії з оточуючим світом (маленьке/важке/гладеньке/шершаве – знайти таку саму ознаку у класі).

Рекомендації для батьків в організації дозвілля дитини раннього віку («тоддлер» класу) для покращення її психофізіологічного розвитку (сенсорного розвитку):

- надавайте можливість контактувати дитині з різними природними матеріалами (піском, камінчиками, водою), а також у безпечній і екологічній формі з рослинним і тваринним світом;
- пояснюйте дитині правила безпеки у її взаємодії з дрібними фракціями; сортуйте природні матеріали і пропонуйте максимально безпечні;
- надавайте можливість дитині самостійно відчувати і називати свої сенсорні відчуття (гучно, тихо, гладко, шершаво, легко, важко, холодно, тепло, сухо, волого та інше);
- чітко і грамотно проговорюйте дитині свої відчуття у момент дотику до тієї чи іншої поверхні, смакові відчуття, відчуття температури;
- порівнюйте ознаки однакових і різних за однією характеристикою предметів (велике-мале, широке-вузьке, легке-важке);
- у побуті при зверненні до дитини з простими проханнями або у грі використовуйте ознаки предметів (принеси мені *синю* чашку, доторкнися до *гладенької/шершавої* поверхні, принеси мені *холодну* воду та інше).

Висновки до розділу 3

На думку М.Монтессорі, «перші кроки педагогічного впливу повинні прагнути до розвитку в дитини самостійності» [2]. Основну умову розвитку самостійності Монтессорі бачила в наданні свободи. «Дитина, обмежена жорсткими межами, не зможе відпрацювати природою закладену потребу в незалежності й самостійності» [3]. Для Марії Монтессорі набуття дитиною незалежності – це основна складова дорослішання, а також головна мета методу, який являє собою ланцюжок кроків, що приводять дитину до самообслуговування і функціональної незалежності.

Після принципу свободи важливе місце в системі Монтессорі відводиться вихованню відчуттів, що є основою для подальшого інтелектуального розвитку дитини. «Малюки пізнають світ через призму власних почуттів, прожитих в дії» так висловились О.Хілтунен [50]. Сама М.Монтессорі говорила, що виховання відчуттів полягає в повторюванні вправ, «тут важлива, головним чином, робота дитини, важливо те, що вона вчиться сама, сама виправляє свої помилки...; необхідно, щоб дитина сама вдосконалювалась у цьому...» [5].

Сучасна педагогічна наука визначає зміст сенсорного виховання, виходячи із даних сучасної психології і педагогіки. Матеріали Монтессорі відповідають її тези: «Коли людина думає, вона думає за допомогою руки» [30]. Як педагог і лікар Марія Монтессорі розуміла, що для духовного розвитку дитини важливо її навчити відчувати. Матеріал приваблює своєю спланованістю, систематичністю, він відповідає вимогам нового виховання тим, що дає дітям повну волю руху, волю вибору заняття, відповідає вимогам кращого розумового розвитку дитини, а особливо зору, слуху, дотику.

Педагогічні підходи та методи навчання, що базуються на філософських поглядах Марії Монтессорі, надають унікальної можливості розвивати дитину з раннього віку у всіх сферах її життя: інтелектуальній, емоційній, фізичній, соціальній, моральній.

Сенсорні матеріали побудовані таким чином, щоб розвивати окремі різні сфери відчуттів, таких як смак, нюх. На цих матеріалах дитина вчиться розрізняти колір, вагу і форму предметів. Матеріали побудовані за принципом: «від простого до складного». Кожен матеріал містить складність різного ступеня. Але всі разом матеріали зв'язані між собою і утворюють єдине ціле. Мала дитина любить часто повторювати свою роботу і закінчує свою діяльність лише тоді, коли задовольнить власну активність. І ніколи не слід заважати дитині чи зупиняти її, коли вона робить свої справи, спокійна і щаслива, знову і знову. Очевидно тому, щоб досягти внутрішнього задоволення. Робота з матеріалом потребує точних рухів, які сконцентровують увагу дитини. Внутрішня концентрація є феномен, який проживається всіма дітьми і є життєво необхідна для розвитку людини.

Відносно уроків, то вони даються лише тоді, коли дитина вже займалася з матеріалом. Колективні уроки мають другорядну роль, першочергова роль відводиться урокам індивідуальним. Властивості уроку Монтесорі: простота, об'єктивність, чіткість. Особа вихователя повинна відступати на задній план, а на передньому плані тільки той предмет, на який треба звернути увагу дитини. Послідовність дій при роботі з матеріалом повинна бути чітка. Як тільки дитина зрозуміла урок, вона переходить до самостійної роботи, а вчитель спостерігає за нею з деякої відстані. Якщо дитина після проведення уроку працює з матеріалом неправильно, її ні в якому разі не слід виправляти. Треба заново повторити урок пізніше, в більш сприятливий момент. Вихователю слід заохочувати і підбадьорювати дитину, але ніколи не заставляти. Урок дає дитині нові знання і навички, розширює уявлення про навколишній світ, допомагає його впорядкувати. Отримані знання дитина буде використовувати і застосовувати в своєму оточенні.

ВИСНОВКИ

Нинішня державна політика у сфері освіти в Україні спрямована на реформування галузі, перехід до особистісно-орієнтованої моделі, яка передбачає розкриття та найбільш повний розвиток особистості кожної дитини відповідно до вимог суспільства. Це виразно відобразилось у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, який визначив основним завданням дошкільної освіти «не стільки озброєння дитини системою галузевих знань, скільки наукою життя. Суспільству необхідні життєздатні, самостійні, практично умілі, творчі особистості...» [1] Серед базових якостей дитини, найважливіших для її особистісного зростання, у Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні виділяється самостійність. На сучасному етапі значно зріс інтерес учених і практиків до проблем раннього розвитку дитини. Усе частіше дослідники звертаються до спадщини – Марії Монтесорі. Технологія Марії Монтесорі є моделлю особистісно-зорієнтованого підходу до навчання й виховання дітей. Феномен педагогічної теорії М.Монтесорі «полягає у вірі в природу дитини, прагненні виключити будь-який авторитарний тиск на людину, яка формується, орієнтації на ідеал вільної, самостійної, активної особистості» [3]. «Допоможи мені це зробити самому» – девіз педагогіки М.Монтесорі. Познайомившись із провідними ідеями технології М.Монтесорі, простежується збіг цілей реформування сучасної освіти України й основних положень наукової системи Марії Монтесорі.

Центром педагогічної системи Монтесорі є дитина. Ця теза є абсолютно сучасною; відповідно до реформ в освіті дитина поставлена в центр усього навчального процесу.

Одним із принципів методу Монтесорі є принцип індивідуального навчання. Одним із першочергових і найскладніших питань сучасної практики дошкільної освіти є індивідуальний підхід до вихованців. Це потрібно самим дітям, які стають впевненішими, сміливішими, наполегливішими, більш відповідальними та самостійними.

Досвідом своєї роботи М.Монтессорі довела, що в кожній дитині існує свій природний внутрішній потенціал, який може розвинутися тільки за потрібних умов: у взаємодії з навколишнім середовищем, «в якому однакову роль відіграють і люди, і речі, які оточують дитину, та за наявності свободи» [4]. До підготовленого середовища Монтессорі-класу входять матеріали, які допомагають розвитку дитини в найрізноманітніших напрямках культури: це матеріали для засвоєння навичок повсякденного життя, спеціальні посібники для розвитку сенсомоторики, мовлення, письма й читання, математичних здібностей. Монтессорі вважала, що дітям притаманне вміння самонавчатися, що вони здатні засвоїти важливі поняття в процесі спонтанної діяльності. Відповідно, немає необхідності примушувати дітей учитися.

Також М.Монтессорі відкрила сенситивні періоди – періоди особливого чуттєвого сприйняття та настрою психіки в житті дитини, коли вона на перевагу всім іншим видам діяльності обирає якийсь один: від народження до 3-х років – сенсорний досвід, «всотуючий розум»; 1,5-3 роки – мовний розвиток; 1-4 роки – м'язовий розвиток, координація, інтерес до маленьких об'єктів; 2-4 роки – вдосконалення рухів, порівняння правди й реальності, знайомство з порядком у часі і просторі; 2,5-6 років – вдосконалення почуттів. При збігу кожного такого періоду з відповідними атрибутами довкілля виховання та навчання будуть більш ефективними, ніж у будь-якому випадку. Якщо сенситивні періоди визначають певний час у житті та розвитку дитини при набутті нею певних знань і навичок, то поняття «всотуючий розум» пояснює сам процес отримання цих знань і навичок. М.Монтессорі назвала розум дитини «всотуючий» [4] через його здатність навчатися і здобувати інформацію з навколишнього світу без зусиль і несвідомо. Особливо на початку життя ми повинні зробити це навколишнє середовище якнайцікавішим і найпривабливішим. Монтессорі надавала великого значення розвитку рухів дитини, розглядала фізичний та розумовий розвиток дитини тільки у взаємодії і довела, що успішний розвиток психічних можливостей неможливий без фізичної активності.

У нашому дослідженні ми з'ясували, що дитина сприймає все свідомо за допомогою своїх рук, через сенсорні відчуття *Сенсорний розвиток дитини* – це розвиток її сприйняття і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення у просторі, а також запах, смак і т.д. З розвитком сенсорики (від лат. *sensus* – відчуття) у дитини з'являється можливість оволодіння естетичними цінностями в природі і суспільстві. Із сприйняття предметів і явищ навколишнього світу починається пізнання, тому сенсорні здібності є фундаментом розумового розвитку. Дидактичний матеріал структурований у відповідності з наступними напрямками сенсорного виховання: прості та комплексні відчуття. Кожен матеріал містить складність різного ступеня. Але всі разом матеріали зв'язані між собою і утворюють єдине ціле. Надали методичні рекомендації для педагогів «Тоддлер» класу по роботі з дітьми у зоні сенсорики, а також практичні рекомендації для батьків в організації дозвілля дитини раннього віку для покращення її психофізіологічного розвитку (сенсорного розвитку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція): затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012 р. // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19;
2. Стендинг Э.М. «Жизнь и творчество Марии Монтессори». – СПб.: «Волонтеры».2010 – 384с.;
3. Монтессори М. Помогите мне сделать это самому / Сост., вступ. статья М.В.Богуславский, Г.Б.Корнетов. – М.: Издат. дом «Карапуз», 2000. – 272 с, ил. - (Педагогика детства) Научный редактор С. В. Лыков;
4. Монтессори М. Впитывающий разум ребенка / М.: БФ "Волонтеры", 2009. — 320 с.;
5. Монтессори М. Дети – другие: пер. с нем. / М.Монтессори. – Москва: Карапуз, 2004. – 335 с. – (Педагогика детства);
6. Монтессори М. Ребенок в семье / пер. с англ. А.Воейковой; под ред. А.И.Пугачевой. – СПб.: "Реноме", 2014. – 93 с.;
7. Монтессори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе (сборник) / Сост., вступ. статья К.Е.Сумнительный. – М.: Издат. дом «Карапуз», 2009. – 37 с.;
8. Костенко Т. Ставка на интерес // Монтессори-клуб. – 2014. – № 2 (42). – С. 22–25;
9. Вегетти С. Монтессори-педагогика – мужество не стареть // Монтессори-клуб. – 2015. – № 1 (46). – С. 18–23;
10. Рейнильда Монтессори «Если вас спросят: «Не устарел ли метод Монтессори?», ответьте «Нет». – журнал «Монтессори-клуб» №1 (16) 2009, стр.12-14;
11. Стив Хьюз «Почему не работают школьные тесты?». – журнал «Монтессори-клуб» №2 (42) 2014, стр.18-20;
12. Татьяна Костенко «Ставка на интерес». – журнал «Монтессори-клуб» №2 (42) 2014, стр.22-25;

13. Андрущенко Н.В. Монтессори-педагогика и Монтессори-терапия / Н.В.Андрущенко. – СПб. : Речь, 2011. – 316 с.;
14. Монтессори М. «Любовь к Родине есть высшее проявление природной памяти», отрывок из книги «Разум ребенка». – журнал «Монтессори-клуб» 1 – №1 (16) 2009, стр. 4-7;
15. Оксана Иванова «Загадка впитывающего разума» (современные научные подтверждения открытий М.Монтессори). – журнал «Монтессори-клуб» 2 – №1 (16) 2009, стр. 18-20;
16. Монтанаро Сильвана Кватроччи «Понимание человека. Важность первых трех лет жизни», СПб.: «Реноме», 2013;
17. О.О.Барташніков, І.А.Барташнікова «Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті у дітей 5-7 років», Тернопіль: «Богдан», 1998 – 72с.;
18. Фаусек Ю. Русская учительница. Воспоминания Монтессори-педагога. – М.: Форум, 2010, Сензитивные периоды;
19. Г.Х.Фрешко Новорожденный с любовью, стр. 211 – 236 – Сензитивные периоды гл.13.
20. Журнал «Монтессори-клуб» №2(17) 2009г., стр.58-60 – Е.Баканова «Почему ребенок в Монтессори-группе поддерживает порядок, а дома нет?»;
21. М.Монтессори Дети другие – М.: Карапуз, 2004г; стр.21-27 «Построение детской души», стр.27-32 «Чувство порядка»; стр.39-41 «Ходьба»; стр.44-45 «Ритм»; стр.47-49 «Движение»; стр.49-50 «Непонимание»;
22. Паула Полк Лилльярд гл.1 «Строительство человека (Человеческие тенденции)» – Монтессори-педагогика с самого начала. Раннее развитие ребенка дома от рождения до трех лет; стр.17-26.;
23. Т.Л.Сухотина – Толстая «Мария Монтессори и новое воспитание» – Три путешествия в Рим – стр.27-28;
24. Паула Лилльярд и Линн Джессен «Роль взрослого – с любовью учить детей соблюдать границы, иначе мир научит их этому без любви» – журнал «Монтессори-клуб» №03 (23) 2010, стр.38–41;

25. Анна Мария Маккерони «О деятельности ребенка, который учиться» – журнал «Монтессори-клуб» №02 (47) 2015, стр.14–19;
26. Мария Монтессори «Не бойтесь разрушить зло, мы должны бояться разрушить только добро» – журнал «Монтессори-клуб» №03 (28) 2011, стр.4-9;
27. Ю.Фаусек. «Детский сад Монтессори». – СПб.: «Волонтеры», 2009, стр. 22-28, «О внимании у маленьких детей»;
28. Грация Хоннегер Фрешко «Поддерживаем повторения, не прерываем концентрацию внимания и учитываем сенситивные периоды» – журнал «Монтессори-клуб» №02 (37) 2013, стр.44–48;
29. Ю.Фаусек «Работающее и болтающее существо – два понятия несовместимые» – журнал «Монтессори-клуб» №01 (36) 2013, стр.14–18;
30. Мария Монтессори «Выбирая предметы для упражнений ребенка, будем уверены, что они смогут привлечь и зафиксировать его внимание» – журнал «Монтессори-клуб» №03 (23) 2010, стр.4–7;
31. Мария Монтессори «О свободе, самообразовании и секрете детства» – журнал «Монтессори-клуб» №03 (28) 2011, стр.4–6;
32. М.Монтессори «Мой метод» – гл.5 «Дисциплина», стр. 102–115;
33. Грация Хоннегер Фрешко «В коляске с чипсами» – журнал «Монтессори-клуб» №02 (42) 2014, стр.32–34;
34. Н.В.Прибыльская «О том, как наполнить музыкой сердца, или о педагогике Монтессори» – журнал «Монтессори-клуб» №04 (19) 2009, стр.20–22;
35. ГородняО. Без покарань і заохочень вчаться діти в єдиному, поки ще, в Україні навчальному закладі – школі Монтессорі // Сім'я – 1997, № 2;
36. ДичківськаІ. Через свободу і самостійність: розвиток індивідуальності дитини в теорії і практиці М. Монтессорі // Дошкільне виховання – 1993, №5;
37. ДичківськаІ.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник – К, Академвидав, 2004 – 352 с.;

38. ЖитковаЕ. Первые шаги в педагогике М.Монтессори // Дошкільне виховання – 1995, № 9;
39. СороковаМ.Г. Система Монтессори. Теория и практика. – М., 2003. 384 с.;
40. МихальчукТ. Сім'я в системі Монтессорі // Освіта – 1994, № 46-49 (6 липня);
41. СтепановО.М., ФіцулаМ.М. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник – К, Академвидав, 2005 – 520 с;
42. СтрюкК. Система Марії Монтессорі – нове чи старе? // Дошкільне виховання – 1996, № 3;
43. Освітні технології: навчально-методичний посібник / за редакцією О.М. Пехоти – К, А.С.К., 2003 – 255 с.;
44. ФіцулаМ.М. Педагогіка і навчання, посібник – К, Академвидав, 2005 – 560с.;
45. КоваленкоЄ.І. Марія Монтессорі / Є.І.Коваленко, Н.І.Белкіна // Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Є.І.Коваленко, Н.І.Белкіна; М-во освіти і науки України. Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. - Київ: Центр навч. л-ри, 2006. - С. 520 -537;
46. ЛевківськийМ.В. Гуманістичні засади освіти й виховання. Ідея нового (М.Монтессорі, С.Френе) / М.В.Левківський // Історія педагогіки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.В.Левківський. - 3-тє вид., переробл. та допов. - Київ: Центр навч. л-ри, 2008. - С. 55-59;
47. ЛисенкоН.В. Педагогіка Марії Монтессорі / Н.В.Лисенко, Н.Р.Кирста // Педагогіка українського дошкільця: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навч. за спец. «Дошкільне виховання»: у 2 ч. / Н.В.Лисенко, Н.Р.Кирста. - Київ: Вища шк., 2006. - Ч. 1. - С. 113-135;
48. МаксимюкС.П. Світове значення педагогічних систем М.Монтессорі, С.Френе, Р.Штайнера / С.П.Максимюк // Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С.П.Максимюк; М-во науки і освіти України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. - Київ: Кондор, 2009. - С. 375-382;

49. Прибильська Н.В. Організація роботи педагога за методом спостереження у педагогічній системі Марії Монтессорі / Н.В.Прибильська // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2011. - № 8. - С. 21-27;
50. Хілтунен О. Одинадцять міфів педагогіки саморозвитку або Неупереджена прогулянка Монтессорі школою // Українська освіта. Чому Марія Монтессорі? / За заг. ред.: Б.М.Жебровського; упоряд. і літ. ред.: Н.П.Марченко/ – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. – С. 17–22;
51. Прибильська Н.В. Метод спостереження – основний інструмент роботи вчителя Монтессорі // Вісник / Асоціація Монтессорі-вчителів України; Упоряд.: В.З.Горюнова, Т.П.Михальчук. – К.: Школяр. – 1999. – Вип. 4. – С. 34–38;
52. Прибильська Н.В. Основи ключових курсів педагогіки Марії Монтессорі // Українська освіта. Чому Марія Монтессорі? / За заг. ред.: Б.М.Жебровського; упоряд. і літ. ред.: Н.П.Марченко/ – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. – С. 106–116;
53. Борисова З., Семерникова Р. Спадщина Марії Монтессорі - сучасним дошкільним закладам / З.Борисов, Р.Семерникова // Дошкільне виховання - 1996, № 5, 6, 8, 9;
54. Глазунова Л. «Чистий тип» з національними ознаками: Школа Монтессорі / Л.Глазунова / Освіта - 1993, 47-51.
55. Дичківська І.М. Будинок «Вільної дитини» М.Монтессорі / І.М.Дичківська // Інноваційні педагогічні технології: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.М.Дичківська. - 2-ге вид., допов. - Київ: Академвидав, 2012. - С. 79 -101. - (Альма-матер);
56. Дичківська І.М. М.Монтессорі: теорія і технологія: навч.-метод. посіб. для використання в навч.-виховному процесі / І.М.Дичківська, Т.І.Поніманська; М-во освіти і науки України. - Київ: Слово, 2009. - 303 с.;
57. Дичківська І.М. Педагогіка М.Монтессорі: виклики сучасності: монографія / І.М.Дичківська. - Рівне: Волинські обереги, 2016. - 384 с.;

58. ЛандсбергР. Поширення ідей Монтессорі за кордоном і в Росії / Р.Ландсберг // Вісник освіти. - 2003 - № 10. - С.212-218;
59. Монтессорі Марія Виховуйте заради миру: [виступ на конференції у Копенгагені, 1937 р.] / Марія Монтессорі; пер. з італ. Д. А. Шміло // Педагогічна майстерня. - 2014. - № 11. - С. 33-35;
60. ПоніманськаТ.І. Зарубіжні педагогічні концепції дошкільної освіти ХХ ст. / Т.І.Поніманська //Дошкільна педагогіка: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.І.Поніманська. - 3-тє вид., випр. - Київ: Академвидав, 2015. - С. 99-107. - (Альма-матер+);
61. ПряженцеваТ. Монтессорі-заклад: досвід організації діяльності / Тамара Пряженцева // Дошк. виховання: наук.- метод. журн. МОН України для педагогів і батьків. - 2014. - N 8. - С. 6-8.;
62. П'янковаЛ. Про дитячі сади Монтессорі / Л.П'янкова // Дошкільне виховання. - 1994. - № 11. - С. 41-42;
63. Система воспитания и развития детей дошкольного возраста, разработанная М.Монтессори // Коррекционная педагогика: учеб. пособие для студ. пед. спец. вузов / И.А.Зайцева, В.С.Кукушин, Г.Г.Ларин и др.; под ред. В.С.Кукушина. - Изд. 3-е, перераб. и доп. - Ростов-на Дону: МарТ: Феникс, 2010. - С. 71-83. - (Педагогическое образование);
64. СмирноваЕ. Мария Монтессори: система дошкольного воспитания / Е.Смирнова // Дошкольное воспитание. - 2007. - № 2. - С. 110-115;
65. ЄльченкоА.М. Розуміння "виховного простору" за М.Монтессорі. для створення нових педагогічних технологій у спеціальній школі // Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки. Збірник наукових праць. - Херсон, 2005. - С. 70-75;
66. ЄвдокієваТ. Сутність нових підходів до виховної роботи в навчальних закладах // Нива знань. - № 3. - Дніпропетровськ: Промінь, 1997.-С. 56-62;
67. ІльченкоА.М. Особистісно-орієнтований підхід до виховання у педагогічній спадщині М.Монтессорі // Дидактичні та соціально-

- психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.8. Т.І / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. - К., 2006. - С. 94-97;
68. Єльченко А.М. Гуманістичні ідеї Марії Монтесоорі і спеціальна педагогіка // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Науково-метод. зб.: Вип.6 / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Масенка. - К.: 2005. -С. 42-45;
69. Ільченко А.М. Розуміння "виховного простору" за М. Монтесоорі для створення нових педагогічних технологій у спеціальній школі // Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки. Збірник наукових праць. - Херсон, 2005.-С. 70-75;
70. Калініченко Т. Вільне виховання є шлях надбання духовності //Трудова та професійна підготовка молоді: проблеми та шляхи їх розв'язання: Зб. наук, праць. - Вип. 4. - Кривий Ріг: І.В.І., 2002. - С. 98-101;
71. Обґрунтування принципу свободи у теорії вільного виховання //Теоретичні питання освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 6./За заг. ред. акад. АПН України М.Б. Євтуха. укладач О.В. Михайличенко.- Київ: ВЦ КДЛУ, 2001. -С.27-30;
72. Свобода як мета і умова психічного розвитку особистості // Діалог. Збірник наукових праць. Серія: психологія, педагогіка. Вип. 2. Київ - Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. - С. 210 – 217;
73. Калініченко Т. "Вільне виховання" як формування гуманістичних відносин між учителями та учнями // Сучасна трудова та професійна підготовка шкільної молоді: Зб. наук, праць. - Вип. 2. - Кривий Ріг: МО України, КДПУ, 1998.-С. 114-119;
74. Вільне виховання як філософсько-педагогічна проблема // Тотожність та партнерство: студії взаємин найближчих сусідів / За ред. М. Зимомрі. - Польща. Кошалін - Кіровоград, 2000. - С. 299-302;
75. Барило О. Теоретики вільного виховання про функції підручника навчально-виховному процесі // Проблеми сучасного підручника: Збірник наукових праць К.: Педагогічна думка, 2003. - Вип.3.-С. 43-46;

76. БарилоО. Теорія вільного виховання і сучасні освітні технології// Наукові записки Ужгородського університету. 2002. - № 5. -С. 11-13;
77. БарилоО. Педагогічні системи М.Монтессорі, С.Френе, та Р.Штайнера: сучасне бачення // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Психолого-педагогічні науки. -Випуск 10. -Чернігів. - 2002. - С. 64-67;
78. ДичківськаІ.М. Марія Монтессорі: теорія і технологія / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська. – К., 2006. — 303 с. — С. 93;
79. МіленінаГ.С. Педагогічні ідеї С. Русової та М. Монтессорі в системі сучасної дошкільної освіти України / Г.С.Міленіна // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Науковий журнал № 2. – Сумський ДПУ ім. А.С.Макаренка., 2009. — 18—24 с. — С. 21;
80. МонтессориМ. Ребенок в Храме / М.Монтессори, Э.М.Стендинг. – СПб.: Благотворительный фонд «ВОЛОНТЕРЫ», 2013. – 320 с;
81. СороковаМ.Г. Система М.Монтессори : теория и практика : учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.Г.Сорокова. – 3-е изд., стер. – Москва: Издательский центр «Академия», 2006. – 384 с.;
82. ПащенкоД.І. Генезис гуманістичних ідей у педагогіці : монографія. – К.: Науковий світ, 2001. – 278 с.;
83. БерезівськаЛ.Д. Чепіга (Зеленкевич) Яків Феофанович/ Л.Д.Березівська // Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. в 2 кн. / [за ред. О.В.Сухомлинської]. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 2. – С. 89–100.
84. Тенденції розвитку ідей «Теорії вільного виховання М.Монтессорі» в сучасних закладах дошкільної освіти / Ю. М. Нікітська, О. В. Рудакова // «Реални научни разработки – 2020» : матеріали XVI Международна научна практична конференция : (7 - 15 януари 2020 г., София, Болгария). – София : «Бял ГРАД-БГ ООД», 2020. – Vol. 26. – С. 35–37.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток В**Спостереження на початку відвідування**

П.І.П. дитини _____ Дата _____

Протікання адаптаційного періоду: _____

Робота у класі: _____

Самообслуговування в одяганні: _____

Самообслуговування в туалетній кімнаті: _____

Мовленнєвий розвиток: _____

Сон: _____

Контакт з дітьми у класі: _____

Контакт з педагогом: _____

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Назар М. *Дата* лютий 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; він досить швидко адаптувався до середовища. Батьки були налаштовані на позитив, вдома про все з ним домовлялися.

Робота у класі: На початку багато спостерігав за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Приваблювали роботи з зони маніпуляції: «шарагон», «зникаюча куля», «вертикальне нанизування».

Самообслуговування в одяганні: Сам практично не одягається, в роздяганні може зняти шапку, куртку і з допомогою теплі штани і чоботи. Поступово старається допомагати в одяганні: підтягує колготи, штанці.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Потрібна допомога в підтиранні.

Мовленнєвий розвиток: Не говорить, тільки окремі слова: «мама», «папа», «дай», «на»...

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Досить дружелюбний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Уляна Б. *Дата* квітень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний, тривалий; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходила до нашого садочку). Батьки вдома про все з нею домовляються. Дитина чує звернення до неї, реагує.

Робота у класі: На початку багато спостерігала за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Досить активно включалася в роботу.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається. Складність з гудзиками, блискавкою, чоботами.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Процес звикання до горщику.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, окремими словами.

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через три тижні, як почала ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля неї обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Доволі дружелюбна дівчина. Більшість часу полюбляє працювати наодинці. Знає слово «Стоп», може сказати його іншій дитині, якщо їй щось не подобається.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Марія П. Дата квітень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий. Дитина чує звернення до неї, реагує.

Робота у класі: На початку багато спостерігала за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Досить активно включалася в роботу. Дуже подобалися роботи з водою, а також зона мистецтва.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками, іноді з блискавкою.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Процес звикання до горщику.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, окремими словами.

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через три тижня, як почала ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Досить дружелюбна дівчина. Іноді готова допомогти.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, відповідає, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Максим Б. *Дата* травень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий. На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли він сумував, але ми домовлялися з ним і він швидко заспокоювався і обирав роботи з полицок. Батьки також вдома про все з ним домовляються. Дитина чує звернення до неї, реагує, може пояснити свої дії.

Робота у класі: На початку багато спостерігав за всіма процесами у класі, за педагогом, за дітками. Досить активно включався в роботу.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками, іноді з блискавкою.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Потрібна допомога в підтиранні.

Мовленнєвий розвиток: Говорить чітко, висловлює свою думку реченнями.

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, іноді просить масаж, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Досить дружелюбний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, відповідає, реагує на прохання.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Олівія Ц. *Дата* травень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години. Коли почала залишатися без мами – плакала, але швидко заспокоювалася. Процес адаптації співпав з прорізанням зубів (кликів) – була більш плаксива, тому процес був дуже лагідний, поступовий, як тільки зубки прорізувались – все стало гаразд. До класу заходить з задоволенням, навіть якщо в роздягальні засмучена – в класі швидко заспокоюється.

Робота у класі: На початку багато спостерігала за всіма процесами у класі. Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, більше свого «лепету».

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через місяць, як почала ходити в садочок. В перший день було важко – плакала, довго пояснювали, що тато прийде, заспокоїлась і заснула. Спить до 3-х годин, сон спокійний, засинає добре, засинає з іграшкою, присутність дорослого біля неї обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Їй всі хочуть допомогти (вона досить маленька на зріст і за віком), але вона чітко дає зрозуміти своїми емоціями наскільки їй це потрібно.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які їй пропонуєш, працює уважно і старанно.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Ілля П. Дата червень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години. Процес адаптації співпав з прорізанням зубів (кликів) – було декілька важких моментів, батьки прислухались до наших рекомендацій – режим був поступовий, тому для дитини цей період пройшов набагато спокійніше. До класу заходить з задоволенням, навіть якщо в роздягальні засмучений – в класі швидко заспокоюється.

Робота у класі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою. Працює старанно.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко, більше свого «лпету».

Сон: Відвідує садок тільки до обіду.

Контакт з дітьми у класі: Повільний. Більш сконцентрований на собі (в силу свого віку).

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які йому пропоную, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Міша Л. Дата липень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить спокійний; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходила до нашого садочку). На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли він сумував, але швидко заспокоювався, переключався на розвивальне середовище.

Робота у класі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Не говорить, є окремі слова «мама», «дай», «на», «да», «нет».

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Повільний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які йому пропоную, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Даня Ш. *Дата* липень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години. На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли він сумував, але ми домовлялися з ним і він швидко заспокоювався і переключався на розвивальне середовище класу.

Робота у класі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Не одягається/роздягається.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Говорить чітко, висловлює свою думку реченнями.

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Повільний. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які йому пропоную, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Аліса Ч. *Дата* серпень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був поступовий по 1 – 1,5 години; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходить до класу 3-6). На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли вона сумувала, але ми домовлялися з нею і вона швидко заспокоювалася і обирала роботи з полицок. Дитина чує звернення до неї, реагує, може пояснити свої дії.

Робота у класі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», «перекладання ложкою», «перекладання пінцетом», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, самостійно взувається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками; але намагається все робити сама.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Потрібна допомога в підтиранні.

Мовленнєвий розвиток: Говорить чітко, висловлює свою думку реченнями.

Сон: Вкладатися на сон стала залишатися через три тижні, як почала ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає швидко, з улюбленою іграшкою сама.

Контакт з дітьми у класі: Досить дружелюбна. Знає слово «Стоп», може сказати його іншій дитині, якщо їй щось не подобається.

Контакт з педагогом: Довіра; дитина чує звернення до себе, відповідає, реагує на прохання, завжди готова допомогти іншим діткам і дорослому.

Спостереження на початку відвідування

П.І.П. дитини Регіна А. *Дата* серпень 2019 р.

Протікання адаптаційного періоду: Процес адаптації був досить поступовий; батьки спокійні, ступінь довіри до садочку досить високий (старша донька ходить до класу 3-6). На початку звикання (коли мама вже не заходила до класу) було декілька разів, коли вона сумувала, але ми домовлялися з нею і вона швидко заспокоювалася, переключається на розвивальне середовище.

Робота у класі: Полюбляє зону маніпуляції: «шарагон», «вертикальне нанизування», «піраміда», а також зону НПЖ: «пересипання», «перекладання ложкою», «перекладання пінцетом», роботи з водою.

Самообслуговування в одяганні: Частково одягається/роздягається, може попросити допомоги. Складність з гудзиками, з блискавкою, з взуттям.

Самообслуговування в туалетній кімнаті: Підгузок.

Мовленнєвий розвиток: Говорить не чітко.

Сон: Вкладатися на сон став залишатися через місяць, як почав ходити в садочок, батьки підготували дитину за нашими рекомендаціями, проблем при засинанні в перший день і наступні дні не було. Спить 2 – 2,5 години, сон спокійний, засинає добре, іноді просить масаж, присутність дорослого біля нього обов'язково.

Контакт з дітьми у класі: Досить дружжелюбна. Більшість часу полюбляє працювати наодинці.

Контакт з педагогом: Довіра; подобаються роботи, які їй пропонують, працює уважно і старанно. Старається ставити роботи на місце. Запам'ятовує алгоритм дії.

Додаток Д.1

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Назар М. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Кольорові мотушки	Парування предметів	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Тканини	Послідовне оповідання	Наклеювання
			Складання картинки з частин	Робота з трафаретом

Додаток Д.2

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Уляна Б. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабіринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Кольорові мотушки	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Тканини	Послідовне оповідання	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Піраміда	Складання картинки з частин	Наклеювання
				Робота з трафаретом

Додаток Д.3

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Марія П. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Кольорові мотушки	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Тканини	Послідовне оповідання	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Піраміда	Складання картинки з частин	Наклеювання
				Робота з трафаретом

Додаток Д.4

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Максим Б Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Розгортання і згортання килимка	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Надягання фартуха	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Пересипання	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Віджимання води губкою	Кольорові мотушки	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Миття фруктів	Сортування	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Переливання води	Тканини	Послідовне оповідання	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Нарізання яблука	Піраміда	Складання картинки з частин	Наклеювання
				Робота з трафаретом

Додаток Д.5

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Олівія Ц. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як носити предмети по кімнаті	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Як сідати і вставати з-за столу	Мотрійка	Телефон	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Розгортання і згортання килимка	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Надягання фартуха	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Пересипання	Кольорові мотушки	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Віджимання води губкою	Сортування	Складання картинки з частин	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Миття фруктів	Піраміда	Фетрова дошка	Наклеювання

Додаток Д.6

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Ілля П. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як носити предмети по кімнаті	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Як сідати і вставати з-за столу	Мотрійка	Телефон	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Розгортання і згортання килимка	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Надягання фартуха	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Пересипання	Кольорові мотушки	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Віджимання води губкою	Сортування	Складання картинки з частин	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Миття фруктів	Піраміда	Фетрова дошка	Наклеювання

Додаток Д.7

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Міша Л. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як носити предмети по кімнаті	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Як сідати і вставати з-за столу	Мотрійка	Телефон	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Розгортання і згортання килимка	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Надягання фартуха	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Пересипання	Кольорові мотушки	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Віджимання води губкою	Сортування	Складання картинки з частин	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Миття фруктів	Піраміда	Фетрова дошка	Наклеювання

Додаток Д.8

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Даня Ш. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як носити предмети по кімнаті	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Як сідати і вставати з-за столу	Мотрійка	Телефон	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Розгортання і згортання килимка	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Надягання фартуха	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Пересипання	Кольорові мотушки	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Віджимання води губкою	Сортування	Складання картинки з частин	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Миття фруктів	Піраміда	Фетрова дошка	Наклеювання

Додаток Д.9

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Аліса Ч. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як носити предмети по кімнаті	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Як сідати і вставати з-за столу	Мотрійка	Номенклатура (словник)	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Розгортання і згортання килимка	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Надягання фартуха	Кольорові мотушки	Парування предметів з картинкою	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Пересипання	Тканини	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Віджимання води губкою	Піраміда	Послідовне оповідання	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Миття фруктів	Сортування	Складання картинки з частин	Наклеювання

Додаток Д.10

Планування індивідуальних презентацій

П.І. дитини: Регіна А. Дата періоду вересень – жовтень 2019р.

Зона Маніпуляції	Зона НПЖ	Зона Сенсорики	Зона Мови	Зона ІЗО
Вересень				
Лабиринт	Як носити предмети по кімнаті	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Розглядання книги	Малювання крейдою на дошці
Кільце, що зникає	Як сідати і вставати з-за столу	Мотрійка	Телефон	Олівці
Просування м'ячів у трубу	Як правильно відчиняти і зачиняти двері	Рамки-вкладки «маленький – великий»	Ферма	Малювання маркером на папері
Нанизування на вертикальний стрижень	Розгортання і згортання килимка	Сортування за формою	Парування предметів	Малювання восковою крейдою на папері
Жовтень				
Ящик, що висовується	Надягання фартуха	Площинні геометричні фігури (номенклатура)	Парування предметів	Робота з пластиліном
Робота з молотком	Пересипання	Кольорові мотушки	Тематичні рамки вкладки	Розривання паперу
Мозаїка	Віджимання води губкою	Сортування	Складання картинки з частин	Малювання на мольберті
Натягування резинок	Миття фруктів	Піраміда	Фетрова дошка	Наклеювання

Додаток Е

Графік спостережень за дітьми групи тоддлер квітень – листопад 2019 р.

№	Прізвище дитини	Квітень				Травень					Червень				Липень				Серпень					Вересень				Жовтень					Листопад												
		1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4	5	1	2	3	4									
1	Назар М.	■			■					■					■					■					■					■					■					■					■
2	Уляна Б.	■				■					■					■										■					■					■					■				
3	Марія П.		■				■					■					■										■					■					■					■			
4	Максим Б.			■					■					■					■							■						■					■					■			
5	Олівія Ц.						■					■					■									■					■					■					■				
6	Ілля П.									■					■					■																				■					■
7	Міша Л.									■					■					■																				■					■
8	Даня Ш.																																												
9	Аліса Ч.																									■					■					■					■				
10	Регіна А.																																												

Примітка:

- – заплановане спостереження
- – конфліктна ситуація
- – адаптаційний період

Додаток Ж

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата _____	П. І. Дитини _____
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> мие руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i></p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i></p> <p><i>Особливості спілкування:</i></p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u></p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u></p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i></p> <p><i>НПЖ:</i></p> <p><i>ІЗО:</i></p>	<p><i>Сенсоріка:</i></p> <p><i>Мова:</i></p>

Додаток Ж.1

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>		П. І. Дитини <u>Назар М.</u>	
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; <u>протирання столу</u>; <u>підмітання підлоги</u>; <u>протирання підлоги</u>; <u>сервірування столу для прийому їжі</u>; <u>прибирання посуду</u>/потрібна допомога; <u>миття чашки</u>; <u>втирання серветкою рук/обличчя</u>.</p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, <u>частково роздягається самостійно</u> (взуття, куртка, головний убір); <u>частково одягається сам</u> – <u>застібає/розстібає на одязі</u> (ліпучки, гудзики, <u>блискавку</u>, шнурки); <u>вдягає самостійно</u> – <u>майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку</u>).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки</u> з допомогою/самостійно; <u>втирає руки рушником</u>; <u>роздягається самостійно/з допомогою</u>; <u>в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно</u>.</p> <p><i>Інші спостереження:</i> іноді потребує допомоги в правильності одягання штанів «зад – перед», сам перепитує.</p> <p><u>Робота на колі</u> працює активно, повторює всі рухи, слова, вірші, пісеньки. Працює з радісною посмішкою на обличчі. Іноді починає балуватися і не чує зауваження.</p>		<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> дивиться хід презентації, іноді відволікається, повторює з помилками, потім самостійно їх виправляє</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує слова звернення та прохання, але може знову почати балуватися</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> мова розвинена не чітко, вже старається спілкуватися реченнями, але іноді деякі слова не зрозумілі – перепитуємо у нього, щоб задовольнити потреби дитини.</p> <p><i>Інші спостереження:</i> дуже активний, були надані рекомендації батькам – встановлювати межі.</p> <p><u>Контакт з дітьми у класі</u> доволі дружелюбний, товаришує з Максимом Б. та Марійкою П. Чує слово «стоп» – реагує.</p>	
<u>Робота по зонам класу</u>			
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїв алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> володіє «пінцетним» захватом, розвинений окомір. Працює роботами з водою, з кулінарії (нарізання яблука, банана)</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє зону творчості, гарно розвинута дрібна моторика, полюбляє роботи з пластиліном та фарбами</p>		<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття «великий — найменший – маленький», «тонкий – товстий»; сортує за формою, має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> мова розвинена не чітко, але номенклатурні поняття знає і повторює.</p>	

Додаток Ж.2

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>	П. І. Дитини <u>Уляна Б.</u>
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; <u>протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</u></p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, <u>частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</u></p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</u></p> <p><i>Інші спостереження:</i> іноді потрібна допомога в одяганні майки, та футболки.</p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> сконцентрована, дивиться все до кінця, повторює, іноді поспішає.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує слова звернення та прохання, завжди готова допомогти як педагогу так і діткам.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> вміє попросити про допомогу.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u> працює активно, повторює всі рухи, слова, вірші, пісеньки. Працює з радісною посмішкою на обличчі.</p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> доволі дружелюбна, знає слово «Стоп» і вміє їм користуватися по відношенню до інших дітей.</p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїла алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> володіє «пінцетним» захватом, розвинений окомір. Працює роботами з водою, з кулінарії (нарізання яблука, банана)</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє зону творчості, гарно розвинута дрібна моторика, полюбляє роботи з пластиліном</p>	<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття «великий — найменший – маленький», «тонкий – товстий»; сортує за кольором та формою, має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> мова не чітка, але зрозуміла, тому обираючи роботи з цієї зони може розказати всі номенклатурні назви</p>

Додаток Ж.3

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>		П. І. Дитини <u>Марія П.</u>	
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; <u>протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</u></p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – <u>застібає/розстібає</u> на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); <u>вдягає самостійно</u> – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки</u> з допомогою/самостійно; <u>втирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</u></p> <p><i>Інші спостереження:</i> іноді потрібна допомога в одяганні майки, та футболки, дуже іноді нагадування – ставити роботу на місце</p> <p><u>Робота на колі</u> працює активно, повторює всі рухи, слова, вірші, пісеньки. Працює з радісною посмішкою на обличчі.</p>		<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> іноді поспішає, не може дочекатися кінця презентації, іноді завершуємо разом.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує слова звернення та прохання, завжди готова допомогти як педагогу так і діткам.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> вміє попросити про допомогу.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p> <p><u>Контакт з дітьми у класі</u> доволі дружелюбна, знає слово «Стоп» і вміє їм користуватися по відношенню до інших дітей.</p>	
<u>Робота по зонам класу</u>			
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїла алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> володіє «пінцетним» захватом, розвинений окомір. Працює роботами з водою, з кулінарії (нарізання яблука, банана)</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє зону творчості, гарно розвинута дрібна моторика, полюбляє роботи з пластиліном</p>		<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття «великий — найменший — маленький», «тонкий – товстий»; сортує за кольором та формою, має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> мова чітка, розвинена, тому обираючи роботи з цієї зони може розказати всі номенклатурні назви</p>	

Додаток Ж.4

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>		П. І. Дитини <u>Максим Б.</u>	
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; <u>протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</u></p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, <u>частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</u></p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</u></p> <p><i>Інші спостереження:</i> вміє попросити про допомогу</p>		<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> сконцентрован, дивиться все до кінця, повторює правильно алгоритм дій.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує слова звернення та прохання, якщо не готовий допомогти він завжди про це скаже, але більше часу готовий допомагати як і діткам, так і дорослим.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> мова розвинена чітко, спілкується осмисленими реченнями.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>	
<p><u>Робота на колі</u> працює активно, повторює всі рухи, слова, вірші, пісеньки. Працює з радісною посмішкою на обличчі.</p>		<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> доволі дружелюбний, товаришує з Назаром М. та Марійкою П. Чує слово «стоп» – реагує.</p>	
<u>Робота по зонам класу</u>			
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїв алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> володіє «пінцетним» захватом, розвинений окомір. Працює роботами з водою, з кулінарії (нарізання яблука, банана)</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє зону творчості, гарно розвинута дрібна моторика, полюбляє роботи з пластиліном та фарбами</p>		<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття «великий — найменший – маленький», «тонкий – товстий»; сортує за кольором та формою, має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> мова чітка, розвинена, тому обираючи роботи з цієї зони може розказати всі номенклатурні назви</p>	

Додаток Ж.5

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>	П. І. Дитини <u>Олівія Ц.</u>
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; <u>протирання столу</u>; <u>підмітання підлоги</u>; <u>протирання підлоги</u>; <u>сервірування столу для прийому їжі</u>; <u>прибирання посуду</u>/потрібна допомога; <u>миття чашки</u>; <u>втирання серветкою рук/обличчя</u>.</p> <p><i>Робота з одягом:</i> <u>допомагає рухами в одяганні</u>, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, <u>головний убір</u>); частково одягається сам – <u>застібає/розстібає на одязі</u> (ліпучки, гудзики, <u>блискавку</u>, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки</u> з допомогою/самостійно; <u>втирає руки рушником</u>; <u>роздягається самостійно/з допомогою</u>; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</p> <p><i>Інші спостереження:</i> підгузок, починаємо процес звикання до горщика, ходить разом з дітками до туалетної кімнати.</p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> дивиться уважно, сконцентровано, також спостерігає за роботою в класі за іншими дітьми, повторює алгоритм презентації самостійно.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> нагадуємо про правило «повертаємо роботу на місце», іноді не готова це робити – чекаємо і нагадуємо ще раз.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> говорить багато, але мова не чітка, деякі слова не зрозумілі, просимо повторити спокійно, щоб було зрозуміліше.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u> доволі активна, збирається на коло з усмішкою, повторює всі рухи.</p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> багато спостерігає за роботою у класі, дуже подобається коли презентацію роботи показує старша дитина.</p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїла алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> розвинутий захват рукою.</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє роботи з пластиліном, клеєм</p>	<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття площинних геометричних фігур, має поняття «великий – малий».</p> <p><i>Мова:</i> мова розвинена ще не чітко – але номенклатурні поняття знає, полюбляє роботу предмет + картка, показує і повторює назви, також гарно складає тематичні рамки – вкладки.</p>

Додаток Ж.6

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>	П. І. Дитини <u>Ілля П.</u>
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> мие руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</p> <p><i>Інші спостереження:</i> підгузок, починаємо процес звикання до горщика, ходить разом з дітками до туалетної кімнати.</p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> дивиться уважно, повторює алгоритм правильно, іноді поспішає.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує прохання, старається виконувати.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> мова не достатньо сформована, маленький словниковий запас, допомагає жестами і мімікою, інтонаціями голосу і окремими вигуками</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u> доволі активний, збирається на коло з усмішкою, повторює всі рухи.</p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> більш сконцентрован на собі (в силу свого віку)</p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїв алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> розвинутий захват рукою.</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє роботи з пластиліном, клеєм</p>	<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> гарна візуалізація, правильно складає предмет + картка, не говорить, допомагає інтонацією голосу, вигуками, також гарно складає тематичні рамки – вкладки.</p>

Додаток Ж.7

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>	П. І. Дитини <u>Міша Л.</u>
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/<u>потрібне нагадування/потрібна допомога; протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</u></p> <p><i>Робота з одягом:</i> <u>допомагає рухами в одяганні, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</u></p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</u></p> <p><i>Інші спостереження:</i> підгузок, починаємо процес звикання до горщика, ходить разом з дітками до туалетної кімнати.</p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> дивиться уважно, сконцентровано, також спостерігає за роботою в класі за іншими дітьми, повторює алгоритм презентації самостійно.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує прохання, старається виконувати.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> мова не достатньо сформована, маленький словниковий запас, допомагає жестами і мімікою, інтонаціями голосу і окремими вигуками</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u> доволі активний, збирається на коло з усмішкою, рухи не повторює – спостерігає.</p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> більш сконцентрований на собі (в силу свого віку)</p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїв алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> розвинутий захват рукою.</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє роботи з пластиліном, клеєм</p>	<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> гарна візуалізація, правильно складає предмет + картка, не говорить, допомагає інтонацією голосу, вигуками, також гарно складає тематичні рамки – вкладки.</p>

Додаток Ж.8

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>	П. І. Дитини <u>Даня Ш.</u>
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/<u>потрібне нагадування/потрібна допомога</u>; <u>протирання столу</u>; <u>підмітання підлоги</u>; <u>протирання підлоги</u>; <u>сервірування столу для прийому їжі</u>; <u>прибирання посуду/потрібна допомога</u>; <u>миття чашки</u>; <u>втирання серветкою рук/обличчя</u>.</p> <p><i>Робота з одягом:</i> <u>допомагає рухами в одяганні</u>, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, <u>головний убір</u>); частково одягається сам – <u>застібає/розстібає на одязі</u> (<u>ліпучки</u>, гудзики, <u>блискавку</u>, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки</u> з допомогою/<u>самостійно</u>; <u>втирає руки рушником</u>; <u>роздягається самостійно/з допомогою</u>; в підтиранні потребує допомоги/<u>справляється самостійно</u>.</p> <p><i>Інші спостереження:</i> підгузок, починаємо процес звикання до горщика, ходить разом з дітками до туалетної кімнати.</p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> дивиться уважно, повторює алгоритм правильно, іноді поспішає.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує прохання, старається виконувати.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> говорить багато, але мова не чітка, деякі слова не зрозумілі, просимо повторити спокійно, щоб було зрозуміліше.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u> доволі активний, збирається на коло з усмішкою, повторює всі рухи.</p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> більш сконцентрован на собі (в силу свого віку)</p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїв алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> розвинутий захват рукою.</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє роботи з пластиліном, клеєм, фарбою.</p>	<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття площинних геометричних фігур, має поняття «великий – малий».</p> <p><i>Мова:</i> мова розвинена ще не чітко – але номенклатурні поняття знає, полюбляє роботу предмет + картка, показує і повторює назви, також гарно складає тематичні рамки – вкладки.</p>

Додаток Ж.9

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>	П. І. Дитини <u>Аліса Ч.</u>
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; <u>протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</u></p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, <u>частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</u></p> <p><i>Туалетна кімната:</i> <u>миє руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</u></p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>	<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> сконцентрована, дивиться уважно, повторює правильно алгоритм дій.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> чує слова звернення та прохання, завжди готова допомогти як педагогу так і діткам.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> вміє попросити про допомогу.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p>
<p><u>Робота на колі</u> працює зосереджено, активно, повторює всі рухи, слова, вірші, пісеньки.</p>	<p><u>Контакт з дітьми у класі</u> доволі дружелюбна, знає слово «Стоп» і вміє їм користуватися по відношенню до інших дітей.</p>
<u>Робота по зонам класу</u>	
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїла алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> володіє «пінцетним» захватом, розвинений окомір. Працює роботами з водою, з кулінарії (нарізання яблука, банана)</p> <p><i>ІЗО:</i> полюбляє зону творчості, гарно розвинута дрібна моторика, полюбляє роботи з пластиліном та фарбою.</p>	<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття «великий — найменший – маленький», «тонкий – товстий»; сортує за кольором та формою, має поняття площинних геометричних фігур.</p> <p><i>Мова:</i> мова чітка, розвинена, тому обираючи роботи з цієї зони може розказати всі номенклатурні назви</p>

Додаток Ж.10

Бланк спостереження за дитиною тоддлер групи (аналіз за три місяці)

Дата <u>Грудень 2019 р.</u>		П. І. Дитини <u>Регіна А.</u>	
<p><u>Самообслуговування</u></p> <p><i>Робота у класі:</i> повернення робіт на місце/потрібне нагадування/потрібна допомога; протирання столу; підмітання підлоги; протирання підлоги; сервірування столу для прийому їжі; прибирання посуду/потрібна допомога; миття чашки; витирання серветкою рук/обличчя.</p> <p><i>Робота з одягом:</i> допомагає рухами в одяганні, частково роздягається самостійно (взуття, куртка, головний убір); частково одягається сам – застібає/розстібає на одязі (ліпучки, гудзики, блискавку, шнурки); вдягає самостійно – майку, футболку, носки, колготи, штани, кофту, взуття, куртку, шапку).</p> <p><i>Туалетна кімната:</i> мие руки з допомогою/самостійно; витирає руки рушником; роздягається самостійно/з допомогою; в підтиранні потребує допомоги/справляється самостійно.</p> <p><i>Інші спостереження:</i> підгузок, починаємо процес звикання до горщика, ходить разом з дітками до туалетної кімнати.</p> <p><u>Робота на колі</u> доволі активна, збирається на коло з усмішкою, повторює всі рухи.</p>		<p><u>Контакт з педагогом</u></p> <p><i>Презентації:</i> дивиться уважно, сконцентровано, також спостерігає за роботою в класі за іншими дітьми, повторює алгоритм презентації самостійно.</p> <p><i>Виконання прохань/доручень:</i> нагадуємо про правило «повертаємо роботу на місце», іноді не готова це робити – чекаємо і нагадуємо ще раз.</p> <p><i>Особливості спілкування:</i> мова чітка, але іноді деякі слова незрозумілі, просимо повторити, щоб їй допомогти.</p> <p><i>Інші спостереження:</i></p> <p><u>Контакт з дітьми у класі</u> багато спостерігає за роботою у класі.</p>	
<u>Робота по зонам класу</u>			
<p><i>Маніпуляція:</i> гарно засвоїла алгоритм презентацій запланований на вересень, жовтень, продовжує опрацьовувати інші роботи в цій зоні.</p> <p><i>НПЖ:</i> розвинутий захват рукою.</p> <p><i>ІЗО:</i> любить роботи з пластиліном, клеєм</p>		<p><i>Сенсоріка:</i> має поняття площинних геометричних фігур, має поняття «великий – малий».</p> <p><i>Мова:</i> мова розвинена ще не чітко – але номенклатурні поняття знає, полюбить роботу предмет + картка, показує і повторює назви.</p>	

**План групової роботи на навчальний рік
2019 – 2020**

ОСІНЬ				
			Заходи	
ВЕРЕСЕНЬ	Дитина у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> • Коло друзів • Що нас оточує • Правила дорожнього руху • Транспорт 	<ul style="list-style-type: none"> • Заучування імен дітей та вчителів класу, «Хто Я?» • Зібратися в коло, реагувати на дзвоник, слухання тиші, шикуватися один за одним, сидіти в позі лотоса, навчатися вітатися та прощатися, підійди до мене • Ознайомлення з оточуючим середовищем класу • Вивчення правила дорожнього руху (перехід по пішохідному переходу, світлофор, знаки дорожнього руху) Службовий транспорт: пожежна машина, швидка допомога, поліцейська машина 	Розучування правил дорожнього руху, гра «Веселий світлофор»
	Віконечко у природу	<ul style="list-style-type: none"> • Прикмети осені • Пори року 	<ul style="list-style-type: none"> • Сонечко та дощик • Осінь, зима, весна, літо (картки) 	
	Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> • Усний рахунок 	<ul style="list-style-type: none"> • До 5 	
	Очки бачать, вушка чувають	<ul style="list-style-type: none"> • Кольори 	<ul style="list-style-type: none"> • Червоний, синій, жовтий 	
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> • Слухання та розучування віршів 	<ul style="list-style-type: none"> Про тварин та прикмети осені, забавлянки 	
	Мова рідна, слово рідне	<ul style="list-style-type: none"> • Розігрування забавлянок та українських народних пісень 	<ul style="list-style-type: none"> «Кую-кую чобіток» 	
	Чарівні фарби	Малювання	Аплікація	
		<ul style="list-style-type: none"> • Малювання восковою крейдою (один колір) • Малювання білою 	<ul style="list-style-type: none"> Розривання паперу руками 	

		<ul style="list-style-type: none"> крейдою •Малювання маркерами (один колір) •Штамування (дзвоник) 		
ЖОВТЕНЬ	Дитина у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> •Коло друзів •Ознайомлення з українською культурою •Правила гігієни 	<ul style="list-style-type: none"> •Називаємо імена друзів та вчителів •Елементи українського костюма:фартух, віночок; народна іграшка, обереги української хати (стіл, піч), розглядання українського рушника •Миття рук, одягання та роздягання, як користуватися шафою, вчимося їсти самостійно та охайно 	11.10.2019р. «День Козацтва»
	Віконечко у природу	<ul style="list-style-type: none"> •Овочі •Екзотичні фрукти •Прикмети осені •Пори року 	<ul style="list-style-type: none"> • Помідор, огірок, морква, перець (+картки) • Банан, апельсин, ананас, ківі, гранат (+картки) • Погода (ясна, похмура), жовте листя •Осінь, зима, весна, літо (картки) 	
	Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> •Усний рахунок 	<ul style="list-style-type: none"> •До 5(+картки до 5) 	
	Очки бачаць, вухка чувають	<ul style="list-style-type: none"> •Кольори •Геометричні форми •Розрізнення звуків 	<ul style="list-style-type: none"> •Червоний, синій, жовтий (повторення), жовтогарячий, зелений •Коло, квадрат, трикутник •Голосний, тихий 	
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> •Слухання та розучування віршів 	<ul style="list-style-type: none"> •Про овочі, про осінь 	
	Мова рідна, рідне слово	<ul style="list-style-type: none"> •Проведення дидактичних ігор з предметами та картинками 	<ul style="list-style-type: none"> Чарівна скринька «Що сховано?» (Хто сховався?»), «Куди що покласти?» 	
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	Аплікація	
		<ul style="list-style-type: none"> •Малювання восковою крейдою (три кольори) •Малювання білою крейдою •Малювання маркерами (три кольори) •Штамування (листочок) 	<ul style="list-style-type: none"> Розривання паперу руками 	

		<ul style="list-style-type: none"> •Штамування – фарбами (листя, сонечко) 		
ЛИСТОПАД	Дитина у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> •Чемні слова •Розучування правил класу 	<ul style="list-style-type: none"> •Дякую, будь-ласка, вибач •Як ходити по класу, як нести гацю, як носимо стілець, як мити руки, як поважати роботу інших, як поважати один одного, як ходити по сходинкам, правила поведження в роздягальній кімнаті, як працювати з водою, як поводитись себе на прогулянці (повторення за потребою) 	
	Віконечко у природу	Пори року	Осінь, зима, весна, літо (картки) - повторення	
	Математична скринька	<ul style="list-style-type: none"> •Усний рахунок 	<ul style="list-style-type: none"> •До 10 (+картки до 5) 	
	Очки бачать, вушкачують	<ul style="list-style-type: none"> •Кольори •Геометричні форми •Розмір 	<ul style="list-style-type: none"> •Червоний, синій, жовтий (повторення), жовтогарячий, зелений (повторення), блакитний, рожевий •Коло, квадрат, трикутник, прямокутник •Великий, маленький 	
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> •Слухання та розучування віршів 	<ul style="list-style-type: none"> •Слухання казки «козачка-дереза», розучування лічилок, морилок, коліскових 	
	Мовна рідна, рідне слово	<ul style="list-style-type: none"> •У світі звуків (артикуляційна гімнастика) 	<ul style="list-style-type: none"> •Голосні – а, о, у, і Приголосні – тверді, м'які 	
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	Аплікація	
		<ul style="list-style-type: none"> •Малювання восковою крейдою (три кольори) •Малювання білою крейдою •Малювання маркерами (три кольори) •Штамування – фарбами (дощик) Робота з фарбами (акварель)	<ul style="list-style-type: none"> • Розривання паперу руками Наклеювання паперових кульок «Осіннє дерево» 	
ЗИМА				
Г				Заходи

	Дитина у довкіллі	<ul style="list-style-type: none"> • Правила безпечної цільової прогулянки взимку • Одяг • Новорічне свято 	<ul style="list-style-type: none"> • Як поводити себе зі снігом, бруньками, як ковзатися на льоду, як поводитися під час новорічних свят • Светр, штанці, куртка, чобітки, шапка • Новорічні прикраси, новорічні персонажі, Свято Миколая, свято Нового року 	«Новорічні свята»
	Віконецько у природу	<ul style="list-style-type: none"> • Пори року • Міські птахи 	<ul style="list-style-type: none"> • Осінь, зима, весна, літо (картки) – повторення • Горобець, ворона, голуб(+картки) 	
	Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> • Усний рахунок 	До 10 (+картки до 10)	
	Очки бачать, вушка чують	<ul style="list-style-type: none"> • Кольори • Геометричні форми • Ступені порівняння розміру 	<ul style="list-style-type: none"> • Чорний, білий, сірий, фіолетовий (повторення), коричневий, бузковий • Коло, квадрат, трикутник, прямокутник, овал, ромб, трапеція • Великий, менший, найменший (повторення) 	
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> • Слухання та розучування віршів 	<ul style="list-style-type: none"> • Про зиму та зимові свята, розучування пісень про Миколая, та новорічну ялинку 	
	Мова рідна	<ul style="list-style-type: none"> • Розповідь по картинці 	<ul style="list-style-type: none"> • Розглядання та розповідь по картинці: зимові розваги, новорічне свято 	
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	<p>Малювання</p> <ul style="list-style-type: none"> • Малювання восковою крейдою (три кольори) • Малювання білою крейдою • Малювання маркерами (три кольори) • Штampuвання (сніжинка) • Штampuвання – фарбами (ялинка, рукавичка, чобіток, шапка) • Робота з фарбами (акварель) • Малювання на мольберті 	<p>Аплікація</p> <p>Розривання паперу руками</p> <p>Робота з клеєм «Святкова ялинка», «Святкові іграшки», «Святковий чобіток»</p>	
СІЧЕН Дитина у довкіллі	<ul style="list-style-type: none"> • Правила безпечної цільової прогулянки взимку 	<ul style="list-style-type: none"> • Як поводити себе зі снігом, бруньками, як ковзатися на льоду, як поводитися під час різдвяних свят (повторення) 	«Різдвяні свята», Колядки, щедрівки	

		<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомлення з українською культурою 	<p>Елементи українського костюма: фартух, віночок; колядки, щедрівки</p>	
	Віконечко у природу	<ul style="list-style-type: none"> • Зимуючі птахи • Дикі тварини 	<ul style="list-style-type: none"> • Снігур, синичка, сорока; голуб, ворона, горобець (повторення); будова пташки; що вони їдять взимку, як ми можемо допомогти птахам • Заєць, вовк, лисиця, ведмідь 	
	Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> • Усний рахунок та кількість Орієнтир у просторі Орієнтир у часі 	<ul style="list-style-type: none"> • До 10 (+картки до 10), більше, менше • Високо-низько, далеко-близько • Сьогодні, завтра, вчора, незабаром 	
	Очки бачать, вушкачують	<ul style="list-style-type: none"> • Кольори • Геометричні форми • Ступені порівняння розміру 	<ul style="list-style-type: none"> • Чорний, білий, сірий, фіолетовий (повторення), коричневий, бузковий • Коло, квадрат, трикутник, прямокутник, овал, ромб, трапеція • Великий, менший, найменший (повторення) 	
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> • Художня література 	<ul style="list-style-type: none"> • Щедрівки та колядки 	
	Мова рідна, рідне слово	<ul style="list-style-type: none"> • Розповідь по картинці • Артикуляційна гімнастика 	<ul style="list-style-type: none"> • Зимові птахи, зимові розваги, Різдво, народна іграшка- українка та козак • Чистомовки 	
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	Аплікація	
<ul style="list-style-type: none"> • Малювання восковою крейдою (три кольори) • Малювання білою крейдою • Малювання маркерами (три кольори) • Штampuвання (сніжинка) • Штampuвання – фарбами (сніжинки + рахунок, народні іграшки) • Робота з фарбами – акварель (новорічні іграшки) <p>Малювання на мольберті (сніжинка)</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Розривання паперу руками <p>Робота з клеєм «Снігопад», «Рукавичка», «Зайчик»</p>		

ЛЮТИЙ	Дитина у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> •Правила гігієни 	Миття рук, одягання та роздягання, як користуватися шафою, вчимося їсти самостійно та охайно (повторення)	«День Дружби»
	Віконечко у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> •Жителі полюсів 	•Морж, косатка, тюлень, пінгвіни, білий ведмідь, полярна сова, північний олень, песець	
	Математична скалярничка	<ul style="list-style-type: none"> •Кількість Орієнтир у просторі <ul style="list-style-type: none"> •Орієнтир у часі Ознайомлення з частинами доби	<ul style="list-style-type: none"> •Один, багато •Над, під, перед, за, поряд, між •Сьогодні, завтра, вчора, незабаром (повторення) •Ранок, день, вечір 	
	Очки бачать, вушка чувають	<ul style="list-style-type: none"> •Кольори <ul style="list-style-type: none"> •Геометричні форми <ul style="list-style-type: none"> •Дотикові властивості 	<ul style="list-style-type: none"> •Чорний, білий, сірий, фіолетовий, коричневий, бузковий (повторення) •Коло, квадрат, трикутник, прямокутник, овал, ромб, трапеція (повторення) • Холодний, теплий 	
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> •Художня література 	•Вірші та оповідання про дружбу(14-лютого)	
	Мова рідна, рідне слово	<ul style="list-style-type: none"> •Розвиток артикуляційного апарата 	•Робота з чистомовками (звуки-голосні-а, о, у; приголосні- м, п, б)	
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	<ul style="list-style-type: none"> •Малювання восковою крейдою (три кольори) •Малювання білою крейдою •Малювання маркерами (три кольори) •Штапування (сердечка) •Штапування – фарбами (валентинки, зірочки + рахунок, машинки) •Робота з фарбами – акварель •Малювання на мольберті (коло) 	Аплікація
Різання паперу ножицями		Аплікація (валентинки)		
ВЕСНА				
				Заходи
БЕРЕЗ	Дитина у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> •Столовий посуд 	•Тарілка, чашка, ложка, виделка, ніж	«Весняне свято»

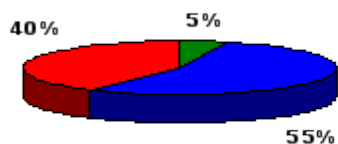
КВІТЕНЬ	Віконечко у природу	<ul style="list-style-type: none"> Домашні тварини(мама та малята) 	<ul style="list-style-type: none"> Мами і малята (кішка-кошеня, собака-цуценя, свиня-порося, корова-теля, кобила-лоша,вівця-ягня, коза-козеня) 		
	Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> Назви та пізнання цифр Орієнтир у просторі Орієнтир у часі 	<ul style="list-style-type: none"> 1 – 10 Над, під перед, за, поряд, між (повторення) Сьогодні, завтра, вчора, незабаром (повторення) 		
	Очки бачають, вушка чувають	<ul style="list-style-type: none"> Об'ємні фігури Запах і смак 	<ul style="list-style-type: none"> Куля, куб, циліндр Солодкий та гіркий, квітковий та фруктовий 		
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> Художня література 	<ul style="list-style-type: none"> Вірші про маму та веснянки 		
	Мова рідна, рідне слово	<ul style="list-style-type: none"> Розвиток артикуляційного апарата <p>Розповідь по картинці</p>	<ul style="list-style-type: none"> Робота з чистомовками (звуки голосні-і, и, е, є; приголосні -в, т, л, д) <p>Свято Весни</p>		
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	<ul style="list-style-type: none"> Малювання восковою крейдою (три кольори) Малювання білою крейдою Малювання маркерами (три кольори) Штампкування (метелики) Штампкування – фарбами (дерево, квіточки, сукня, вісімки, веселка) Робота з фарбами – акварель Малювання на мольберті (віконечко) Робота з трафаретом і фарбою 	<ul style="list-style-type: none"> Різання паперу ножицями Аплікація (тарілки, вазочки, віяло) 	
		Дитина у довіллі	<ul style="list-style-type: none"> Меблі 	<ul style="list-style-type: none"> Стіл, стілець, шафа, диван, ліжко 	«Великдень»
	Віконечко у природу	<ul style="list-style-type: none"> Домашні птахами і малята Первоцвіти 	<ul style="list-style-type: none"> Мами та малята (качка-каченя, гуска-гусеня, індик-індича) Весняні квіти, садові квіти 		
	Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> Назви та пізнання цифр Орієнтир у часі 	<ul style="list-style-type: none"> 1 – 10(повторення) Сьогодні, завтра, вчора, незабаром (повторення) 		

ТРАВЕНЬ	Очки бачають, вушка чувають	<ul style="list-style-type: none"> • Об'ємні фігури • Запах і смак 	<ul style="list-style-type: none"> • Куля, куб, циліндр(повторення), конус, призма, конус • Солодкий та гіркий, квітковий та фруктовий (повторення), кислий, пряний запах 		
	Художня література	<ul style="list-style-type: none"> • Художня література 	<ul style="list-style-type: none"> • Вірші та оповідання про Великдень та веснянки 		
	Мова рідна, рідне слово	Розвиток артикуляційного апарата <ul style="list-style-type: none"> • Дидактична гра 	<ul style="list-style-type: none"> • Робота з чистомовками та визначення початкового звуку • «Поперемо ляльці сукню», «Вкладемо ляльку спати» 		
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	<ul style="list-style-type: none"> • Малювання восковою крейдою (три кольори) • Малювання білою крейдою Малювання маркерами (три кольори) • Штампування – фарбами (писанки, курчата + рахунок, літери) Робота з фарбами – акварель • Малювання на мольберті • Робота з трафаретом і фарбою 	Аплікація	
		Різання паперу ножицями	Аплікація (писанки, курчата)		
	Дитина у довідлі	<ul style="list-style-type: none"> • Предмети побуду • Я люблю свою родину 	<ul style="list-style-type: none"> • Класифікація: посуд, меблі, одяг • Дім, родина, оселя 	«День мам»	
	Віконечко у природу	<ul style="list-style-type: none"> • Квіти • Рослини 	<ul style="list-style-type: none"> • Весняні квіти, садові квіти (повторення) • Древа, куці (повторення) 		
Математична скарбничка	<ul style="list-style-type: none"> • Назви та пізнання цифр • Орієнтир у часі 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 – 10(повторення) Сьогодні, завтра, вчора, незабаром (повторення) 			
Очки бачають, вушка чувають	<ul style="list-style-type: none"> • Об'ємні фігури 	Куля, куб, циліндр, конус, призма, конус (повторення)			
Художня література	<ul style="list-style-type: none"> • Художня література 	<ul style="list-style-type: none"> • Вірші та оповідання про родину 			
Мова рідна, рідне слово	Розвиток артикуляційного апарата <ul style="list-style-type: none"> Ігрові ситуації 	<ul style="list-style-type: none"> • Робота з чистомовками та визначення кінцевого звуку «У автобусі», «потяг», «кого» 			

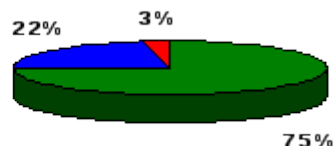
	Чарівні фарби і талановиті пальчики	Малювання	ти бачив на прогулянці» Аплікація	
		<ul style="list-style-type: none"> • Малювання восковою крейдою (три кольори) <ul style="list-style-type: none"> • Малювання білою крейдою • Малювання маркерами (три кольори) • Штампування – фарбами <ul style="list-style-type: none"> • Робота з фарбами – акварель • Малювання на мольберті Робота з трафаретом і фарбою 	<ul style="list-style-type: none"> • Різання паперу ножицями Аплікація	

Результати діагностики рівня самообслуговування та пізнавальної активності

На початок відвідування

На кінець експериментального дослідження

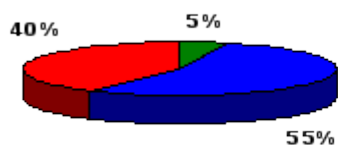

Примітка:

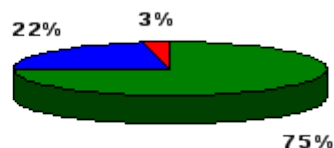
- — середній рівень
- — низький рівень
- — високий рівень

Рис.К.1. Результати діагностики рівня самообслуговування

На початок відвідування

На кінець експериментального дослідження

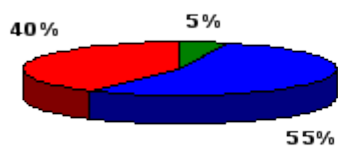
Примітка:

- — середній рівень
- — низький рівень
- — високий рівень

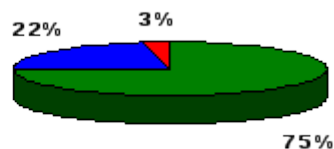
Рис.К.2. Результати діагностики пізнавальної активності

Результати діагностики рівня знань з сенсорного виховання

На початок відвідування

На кінець експериментального дослідження

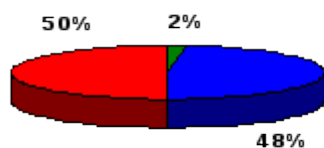

Примітка:

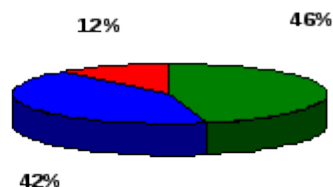
- — середній рівень
- — низький рівень
- — високий рівень

Рис.Л.1. Результати діагностики сприйняття форми

На початок відвідування

На кінець експериментального дослідження

Примітка:

- — середній рівень
- — низький рівень
- — високий рівень

Рис.Л.2. Результати діагностики розвитку дрібної моторики та вивчення кольорів